ప్రథమ ముద్రణము
1000 ప్రతులు

[illegible]

PREFACE



'Comus' and its contents had a powerful appeal to me in that language, when first I read it as a text-book for my M. A., Examination of the Aligharh Muslim University in 1928. Since then I have an idea of adapting it in Telugu Verse, which has taken shape now, by Mother's will. I fervently hope that the Telugu public will accept it at its worth.

I must not lose this opportunity of thanking Mr. V. Ramasubbarayudu, my friend and president, Snehalata Kavita Sangham for the trouble he has taken in preparing the M. S. for the press and Mr. A. V. Chelapati Rao, a good scholar in Telugu & Sanskrit, for his introduction and for looking into the proofs. Finally I must thank my friend and co-lecturer, Mr. B. V. Rama Narsu for having rendered the prose version of the story.

Author.

OPINIONS

I have had the pleasure of looking into some of the writings of Mr. S. Viswanatha Sastri, M. A., and am much impressed by the author's skill and learning. I have no doubt that he will have ample opportunities in the service of His Exalted Highness, the Nizam, for the development of his great powers

Waltair,
29th Dec., 1934.

(Sd.) S. Radhakrishnan.
Vice Chancellor,
ANDHRA UNIVERSITY.

" I have read with great interest *Kamavilasam* a Telugu rendering of Milton's *Comus* by Vidvan, S V. Sastri. In my opinion, the author has ably brought out the spirit of the original. His departures from his source mainly consist in the replacing of classical allusions of which Milton's poem is so full, by references to our own puranic tales and legends which the average Telugu reader will more readily appreciate. It is the duty of every lover of Andhra culture to do his bit for the enriching of Modern Telugu literature and Mr. Sastri's attempt is therefore a step in the right direction.

Hyderabad (D)
25th March 35.

(Sd.) T. Virabhadrudu,
M. A., L. T.,
Professor of English,
OSMANIA UNIVERSITY COLLEGE.

A SUMMARY

of the story of

"COMUS"

The hero of the story or the villain of the piece, is Comus, born of Bacchus, the wine god and Circe, the sorceress. As is natural in such cases, he combines in himself the sorcery of his mother and his paternal heritage of love for wine. His trade for mere love of it, is to lure innocent travellers of the forest into tasting his magic wine which has the quality of transforming them into men with animal faces. As a record of past achievements, he has with him a riotous gang of fallen men roaming about the wood with their master enchanter.

Once, as ill-luck would have it, a handsome young lady and her two brothers of aristocratic descent, had to pass through that infested wood on the way to their father's house, where he was to be invested with his ducal power. The lady feels exhausted and hungry and her brothers go in search of find-

ing out for her some nurishment but lose their way in the forest. Night descends and a thousand phantasies haunt the lady's memory, when she is thus left to herself. That is the occasion and opportunity for Comus to introduce himself to her and to spread his net round his fair victim in the guise of a harmless villager. He resolves to make advances to her and own her as his queen. In order, however, to put his victim off the scent, he first learns the story of her lost brothers from her and promises to escort her to them after a night's rest.

Meanwhile, the brothers feel sorry for their sister left alone; but feel confident that her chastity and force of character will protect her from the clutches of evil.

Their worst fears proved true, when the attendant spirit, disguised like their father's shepherd, appears before them to disclose what befell their unhappy sister. The brothers in great rage prepared to find out and chastise Comus; but are disillusioned by the shepherd about the possibility of force succeeding against one armed with charms and

magic. He tells them also that he knows of a magical herb called "Haemony", which has the power of counter acting the evil influences of Comus' enchantments. Armed with this, they proceed in search of Comus' den, to break his glass of wine and seize his wand, the two main forces of his evil influences.

At the other end, the lady is led by Comus, and his crew to a magnificent palace set out with all manner of deliciousness, where the lady is made to sit on an enchanted chair from which she cannot move and is offered a glass of wine. Comus offers to win her over with apparently convincing arguments that elevate gross materialism and profligacy to the level of virtue, which the lady rebuts with an equally forceful answer in defence of true virtue and chastity.

At this juncture, the two brothers rush in, wrest the glass out of Comus' hand and break it into pieces. His gang is held up but Comus escapes with the magic wand and the shepherd brings it to the notice of the brothers that without the wand being snatched, the lady cannot be freed from the bonds of

enchantment. But all is not lost; for the good shepherd suggests invoking the help of "Sabrina", a river goddess, who is the protector of virginity and who has the power of undoing the mischievous effect of Comus' black magic. Sabrina is accordingly invoked. She comes at once and sprinkles holy water thrice on the lady's finger tip and thrice on her rubied lip. The spell then loses its fell grip on the lady and she is led in safety to her father's palace to increase their merriment and happiness.

Having thus discharged her labour of love, the attendant spirit disappears to happy climes, where day never shuts his eye, exhorting mortals to love virtue, lest, otherwise, the wrath of heaven should descend on them.

పీఠిక



శ్రీమంతం బగు మన భరతఖండంబున వేదశాస్త్రములును మహర్షులును లోకుల నుద్ధరించుతలంపుతోడ ననేక మోక్ష గ్రంథరాజముల ననుగ్రహించియున్నారు. తరువాతఁ గొన్ని వేదాంతగ్రంథములను గొందఱు మహాత్ములు కావ్యనాటక రూపములతోఁ బ్రజానురంజకముగ విరచించియుండిరి. ఇట్టి గ్రంథములలోఁ బ్రబోధచంద్రోదయ మనఁబడు సంస్కృత నాటక మొకటి. ఇయ్యది కృష్ణమిశ్రరచితము. దీనినే మాతృకగఁ గైకొని వరాహపురాణాది గ్రంథకర్త లగునంది మల్లయ్య, ఘంట సింగయ్య యనెడిజంటకవులు తెలుఁగులోఁ బ్రబంధరూపమున రచించి గంగనామాత్యున కంకితముఁ గావించియున్నారు. ఇట్టి సంకల్పసూర్యోదయ మనెడి యింకొక సంస్కృతగ్రంథముకూడఁ గలదు. ఇట్టిదే వేఱొక్కటి జీవానందనాటక మను పేరుతో విలసిల్లుచున్నది. ఈ కావ్యరత్నములు లోకమునకు జ్ఞానప్రబోధ మొనర్చుటకుఁ బూర్వకవులచే రచియింపఁబడియున్నవి.

ఇంచుమించుగ నిట్టి సన్మార్గప్రవర్తనలఁ గఱపునట్టి "మానసవిలాస" మను నీకావ్యమును బ్రహ్మశ్రీ సరిపెల్ల విశ్వనాథశాస్త్రిగారు రచించి మన కొసంగియున్నారు. ఇది గేయఫణితిలో వ్రాయఁబడినది — స్త్రీలసౌశీల్యము, మనుజుల సద్వర్తనము, వీని నాధారములుగఁ గైకొని యీకావ్యము రచింపఁబడినది.

కవిప్రశంస

ఈ కవిచంద్రిలు సంస్కృతాంగ్లభాషలయందు 'యం. యే.' పరీక్ష నిచ్చియున్నారు. ప్రాచ్యబిరుదములందు 'విద్వాన్' బిరుదమును గడించియున్నారు. వీరిమేధాశక్తి కడుం గడు నపారముగఁ దోఁచుచున్నది. వీరు మూఁడుభాషలలో నిరతిశయోత్తమపాండిత్యమును సంపాదించియున్నారు. ఇట్టి మేధావులు నాఁట నాట నొక్కరిద్ద రుందురేమో. ఇట్లనితర దుర్లభమగు శేముషీమహిమల గడించినట్టి వీరిని గావించి సత్కరించి మద్రాసువిశ్వవిద్యాలయమువారు వీరిచే నెన్నియో యమూల్యోపన్యాసముల నాంధ్రివిమర్శనుగూర్చి యిప్పించి యున్నారు. ఈయుపన్యాసము లాంధ్రిభాషాయోషామణి కపూర్వాలంకరణములై విలసిల్లుచున్నవి. "ఆంధ్రివిమర్శకుఁ" డనెడిపేరుతో నీయుపన్యాసము లన్నియు నచిరకాలములో ముద్రింపించి జిజ్ఞాసువు లగునట్టిమనయాంధ్రిమహాశయులకు దయతో నందఁజేయుదురుగాక యని వీరిని బ్రార్థించు చున్నాను. వీరు ప్రస్తుతము హైదరాబాదులో నైజాము కాలేజిలో నొక యాచార్య (Professor) స్థానము నలంకరించుచున్నారు. వీరు చక్కని కళోపాసకులు. దేవీ పూజాధురంధరులు. ఇదివఱకే వీరిచే " లలితాశతకము, హంసతారావళి " మున్నగు గ్రంథములు రచింపఁబడినవి. ఇయ్యది వీరికవితాకల్పలతకుఁ బూచిన మఱొక్కకుసుమరాజము. వీరు స్నేహలతాకవితాసంఘమునందుఁ బ్రధానసభ్యులై, తాము రచించినట్టి యమూల్యకావ్యరత్నముల స్నేహ

లతామతల్లికే కానుకలుగా సమర్పించుచున్నారు. వీరినిఁ బ్రోత్సహించి వీరిమేధాసుధాంబుధిలో డాగియున్నమాధురీ సాధురీతులను సంఘసభ్యులకేగాక యితరపాఠకమహాశయులకు సైతముఁ జవిచూపించుటకుఁ దోడ్పడినమహానుభావులగు బ్రహ్మశ్రీ వాజపేయయాజుల రామసుబ్బారాయఁడు, బి. ఏ. గా రెంతయుఁ బ్రశంసార్హులు. వారి కనేకనమస్కారము లర్పించుచున్నాఁడను. వీరిప్రోద్బలముచేఁ గాకున్న నిట్టి గ్రంథములు మనకు లభించియుండవు. ఇయ్యది స్నేహాలతాసుమరాజిలో నలుబదినాలవదియై విరాజిల్లుచున్నది. స్నేహాలతాకవితాసంఘము నిరంతర మిట్టిపుష్పములనే పూచుచుండుఁగాక !

గ్రంథప్రశంస

ఈకామవిలాసమునకు మాతృక యేదియన నాంగ్లభాషలోఁ గవిశిఖామణులం దగ్రస్థాన మలంకరించిన మిల్టన్ (Milton) కవివర్యునిచే రచింపఁబడిన (Comus) కోమసు నాఁబడునీతిబోధక మగుచిన్నినాటిక. ఈ యాంగ్లనాటక కవిత్వమాధుర్యముతో సరితూగిసశ్రావ్యకావ్యరాజము లేనే లేదని జాన్సను (Johnson) కవి దీనిని స్తోత్రమొనర్చుచున్నాఁడు.

" A work more truly poetical is rarely found " *Johnson's " Life of Milton "*

" కవితాకళ నింతకంటె యథార్థముగ శోభింపఁజేయు కావ్యమెంతయు బ్రాయికముగఁ గానరాదు "

జాన్సన్ వ్రాసిన " మిల్టన్ జీవితము "

ఇట్టియుత్తమగ్రంథమును వ్రాయుటకు మిల్టను కవిని బురికొల్పిన మూలకారణము తత్కవిశేఖరునకు నీతిప్రవర్తనయందును ధర్మానుష్ఠానమునందును దైవభక్తియందును గల నిరతిశయవిశ్వాసమే సుమీ. ఈకవిచంద్రునకు దుర్వ్యసనలౌల్యముగాని దుష్పథసంచారముగాని వినుటకేనియు దుస్సహములు. స్వచ్ఛమై నిష్కలుషమై సదాచారసంపన్నమైనట్టి జీవితయాత్రయే యీకవిచంద్రునికిఁ బరమావధి. ఈభావమునే "Wordsworth" అనునొక యాంగ్లమహాకవి Milton గురించి యిట్లు వెలిఁబుచ్చెనుగదా.

Thy soul was like a star and dwelt apart
Thou hadst a voice whose sound was like the sea
Pure as the naked heavens, majestic free
So did'st thou travel on life's common way
In cheerful godliness, and yet thy heart
The lowest duties on herself lay.
" Plain living and high thinking
was his motto in life."
Milton himself had expressed in
the sonnest on his blindness
"who best
Bears his mild yoke, they serve him best."

ఇట్టి సద్గుణగణగరిష్ఠులలోఁ జేరినమహనీయుఁడు మిల్టను మహాకవి. సౌశీల్యమునకు సత్ప్రవర్తనమునకు దైవసహాయమెల్లపుడు సన్నిహితమై యుండునని యే యీకవి చేయునట్టి ప్రబోధసారాంశము. ఇక్కథలోఁ గామునిచేతఁ జిక్కినసుశీలతుఁడను ధర్మదేవతచేత నధర్మపాశములనుండి విడిపించఁబడి

రక్షింపఁబడినది. ఇట్టినీతులను నిరూపించి ప్రజలను సన్మార్గ ప్రవర్తకుల నొనరించుటకే మిల్టన్ కవి యీగ్రంథమును రచించియున్నాఁడు. దీనినే ముఖ్యోద్దేశముగఁ గైకొని శ్రీ విశ్వనాథశాస్త్రిగారు కామవిలాసకావ్యమును దెలుంగుబాస లోనికి ననువదించిరి.

నాటకలక్షణము

మిల్టన్ కవిచేత రచింపఁబడిన 'కోమస్ 'గ్రంథము నాటకమా, ప్రబంధమా యనుసందేహము పలువురకుఁ గలుగ వచ్చును. ఇది నాటకములలో నొకతెగకుఁ జెందియున్న దన వలసినదే. కాని కొందఱాంగ్లభాషావేత్తలు దీనిలక్షణములు సక్రమనాటకమునకు సరితూఁగుట లేదని, నాటకపరిగణన కిది బహువిధములఁ గొఱవడుచున్నదనియుఁ దలంచుచు న్నారు. ఆంగ్లేయదేశమునందలి నాటకరంగపద్ధతు లిప్పటి వలె వికసించి విజృంభించకపూర్వ మిట్టినాటకములే రచింపఁ బడుచుఁ బ్రదర్శింపఁబడుచు వచ్చినవి. మన దేశములో నాటకభవనములు తెరలు మున్నగు జవాహిరీలు రాకమును పు ప్రదర్శింపఁబడుచుండిన వీథినాటకములు కూచిపూడిభాగ వతములను బోలినదై యీనాటిక కన్పట్టుచున్నది. ఇట్టి నాటకములు ధనికాంగణములందు మహోత్సవకాలములలోఁ బ్రదర్శించునట్టి యాచారము సీమదేశములోఁ గలదు. ఇందు సద్గుణములు దుర్గుణములు మానుషవిగ్రహములు ధరించి నట్లును శిష్టగుణములచేతిలో దుష్టగుణము లోడిపోయినట్లును జిత్రింపఁబడి ప్రచ్ఛన్నగుణపాత్రారోపణ లిందుంచఁబడుటచే

నిది "ప్రచ్ఛన్న" (Masque) నాటకమందురు. కావు
ననే యిది నాటకములలో నొక్క తెగకుఁ జెందినదని వ్రాసి
నాఁడను.

ఛందోవిచారణ

ఈకామవిలాసమునం దుపయోగింపఁబడినవృత్త మొక
మిశ్రజాతికిఁ జెందియున్నది. చాలవఱ్ఱకు ద్విపద ననుకరించు
చున్నది.

ద్విపదలక్షణము :

సురపతిత్రితయంబు సూర్యుఁ డొక్కండు
విరమంబు రెంటిపై వెలయు నొక్కటికి.

(అప్పకవీయము.)

ఇట్టిలక్షణము ననుకరించుపంక్తు లనేకములు గలవు.

ఉదా:— ధర్మమే స్వర్గంపుఁ బాళముఁ దీయ
ర త ర హ

ఇట్లే కొంతగ్రంథము ద్విపదలో గానము సేయఁబడినది
కాని ద్విపదలోవలె నిచ్చట రెండురెండుపంక్తులకుఁ బ్రా
సముచూపట్టుటలేదు. ఇంకొకవిశేషము కలదు. ద్విపదవృత్త
మునకుఁ బ్రాసమును విడిచిపెట్టి వ్రాసినచో "మంజరీ"
వృత్త మనుపేరుతో విలసిల్లుచున్నది.

మంజరి : మోదంబు పెంపార భూమిలోపలను
బద్మాక్షుఁ డెపుడుఁ జేపట్టు మంజరుల

(అప్పకవీయము)

ఈపైపంక్తులజంట ద్విపదవృత్తమే కాని ప్రాసము
లేనిహేతువుచే మంజరీవృత్త మైనది. కావున మన గ్రంథము
మంజరీవృత్తమని చెప్పవచ్చును.

ఇంకొక విషయము కలదు. ద్విపదలక్షణమునకుఁ దొల్లింటి మూఁడుగణంబులు నింద్రగణంబులుగదా. ఇంద్రగణములలోఁ గొన్నింటికి నాల్గుమాత్రలు మఱికొన్నింటి కైదుమాత్రలును గలవు.

గణము -	నల	నగ	సల	భ	ర	త
మాత్రలు -	4	5	5	4	5	5

ఈపైఁ గనుపఱచినపట్టికలో - నల - భ - గణములందుఁదక్కఁ దక్కినవానిలో నైదుమాత్రలు కలవు. ఇవ్విధముగఁ బంచలఘుక్రమమునకుఁ గొఱఁతపడిన - నల - భ - లకు నొక్కొక్కలఘువును జేర్చితిమేని యింద్రగణంబులందు సమానమాత్రసంపత్తి సిద్ధించును. ఇట్లు సిద్ధించిన పంచలఘుక్రమము ననుసరించి ద్విపద వ్రాసితిమేని "కర్ణాటచౌపది" వృత్త మొకటి యేర్పడును.

కర్ణాటచౌపది :

అగువిశ్ర	మమ్మొ క	ర్ణాటచౌ	పది,యొ
నగ	ర	ర	న
నఁగుఁగృతుల	సత్కవుల	సమ్మతుల	తోడ
నలల	భల	భల	హ

(అప్పకవీయము)

ఈకర్ణాటచౌపదివృత్త మీగ్రంథమునందుఁ గొన్ని తావులలో వ్రాయఁబడినది.

ఉదా :-

కలరూపుఁ	దెల్పెదను	గననివిన	నట్టి
సల	భల	నలల	హ
గాథల	గీతములఁ	గవు తెలుఁగు	నట్లు
భ	భల	నలల	హ

కాని యిది కర్ణాటచౌపదివృత్తమని నిర్ధారణఁ గావింతమన్నచో నాలుగేసి పాదముల కొక్కప్రాసము లేమింజేసి యది వలనుపడకున్నది.

కావునఁ గామవిలాసమునం దుపయోగింపఁబడిన వృత్తము మంజరి - కర్ణాటచౌపది - వృత్తమిశ్రము మగుట వలన దీని నొక "కర్ణాటమంజరీ" మిశ్రజాతివృత్తమని నిర్ధారణము గావింపవచ్చును.

ఇది చక్కగ గానము సేయుటకుఁ జాలినంత సౌకర్యముల నిచ్చుచు మంచిహాయలు గలనడకతోఁ బరుగెత్తుచుండును. ఇట్టివృత్తములం దలరారుసహజమనోహరగమనమానందదాయక మేగానిచో శ్రీనాథుఁడు పల్నాటిచరిత్రము నుగాని రంగనాథుండు రామాయణమునుగాని ద్విపదవృత్తములో విరచించియుండరు. ఈవృత్తము నవలంబించినంతమాత్రన గ్రంథమున కెట్టిన్యూనతగాని సేకూరదని నాం రూఢివిశ్వాసము. మూలగ్రంథములోని (Songs) పాటలకు బదులుగఁ జక్కని గేయములు సరళగతితో మృదుమధుర ఫణితిలో వ్రాయఁబడినవి.

ఈకర్ణాటమంజరివృత్తములో నిటీవలనే కొందఱు కవులు గ్రంథనిర్మాణముఁ గావించియున్నారు. ఆధునిక కవులుకూడ నీనూతనఫక్కినే యవలంబించుచున్నారు. ఏది యెట్లున్నను గూడ నీవృత్తముమాత్రము ఛందోబద్ధ మైనట్టిదే కాని చిల్లరలొల్లాయపదములలోఁ జేరికగాదు. ఇట్టి మిశ్రవృత్తములు ఛందశ్శాస్త్రమునం దెన్నెన్నియో కలవు. సరళ

ధ్వనిప్రాధాన్యమును వహించిన సులభక్రమగా నానుకూల్య
మును సమకూర్చుటయే ఛందశ్శాస్త్రముఖ్యోద్దేశముకదా.
అయ్యది యెంతగ నింపు సిద్ధించుచున్నది.

అనువాదములు - అనువాదపద్ధతులు.

ఈకాలమునం దనువాదములుగాని యనువాదపద్ధతు
లుగాని సాధారణముగాఁ బరిహాసమునకు గుఱియగుచున్నవి.
అనువాదప్రయత్నమే గ్రామ్యమని (Translation is
vulgar) కొందఱిచేత నిరసింపఁబడుచున్నది. ఏలయన
ననువాదమన్నంతనె యొకానొకనిరసత్వము ద్యోతకమగు
చున్నది. ఒకభాషనుండి యింకొకభాషకుఁ బయనమై పోవు
నప్పుడు మాతృక మధ్యమార్గంబున గంధవహచోరగ్రస్తమై
సౌరభము ననివార్యముగఁ గొంత కోలుపోవలసియున్నదని
పలువురు తలంచుచున్నారు. ఇయ్యది కొంతవఱకు సత్యమే
కావచ్చును. ఎన్నివిధముల సానఱాపిడివెట్టినను గూడ నను
వాదము మాతృక కానేరదు. ఛాయాఫలము యథార్థమ
గునా ! కాని యుపమానమునకు నుపమేయమునకు సర్వ
లక్షణసామ్యమే సిద్ధించవలసినచో దాని కది యొక్కటియె
సాటియై వస్తువులందు ద్వైతము నశించి యద్వైత మేర్ప
డునుగదా. అప్పుడు "కేన కిం పశ్యేత్, కేన కిం విజానీయా"
త్తన్న ట్లుపమాలంకారమే యసంభవమగును. మొదటికే
మోసము వచ్చును. కావున ననువాదములందు సామీప్య
సిద్ధి తక్క సాయుజ్య మసంభవము. ఇంకొకచిన్నవిశేషము
కలదు. అట్టిమాతృక యేసంస్కృతభాషలోనిదో గాని లేక

యేయితరనిజదేశీయభాషలలోనిదో గాని యగునెడల నప్పు డనువాదకునిపని కొంత తేలికపడును. అన్యదేశవస్తువుల ననఁగాఁ బాశ్చాత్యగ్రంథముల నాంధ్రీకరించుచో వారివారి విపరీతసాంప్రదాయములను, వారివారిప్రవర్తనవ్యత్యాసములను, వారివారివిచిత్రాభిరుచులను మక్కికి మక్కి మూటఁ గట్టి తెచ్చి యనువాదమునం దిమిడ్చితిమేని రసహీనమగును. ఎట్లనిన మూలగ్రంథమునందుఁ గ్రిస్తుబైబిలు ప్రశంసింపఁ బడినయెడల నట్టిగ్రంథముల నాంధ్రీకరించునప్పు డేకృష్ణపరమాత్మునో వేదములనో గానము సేసితిమేని యెంతో సారస్యము గూర్చును. అట్టిచో నితరదేశవిపరీతవాసనలు నాసికల కందవు. దేశ్యశోభలే నైసర్గికవాసనలే యెచ్చటఁజూచినను మనోవినోద మిచ్చుచుండును.

ఇట్లుండ నొకభాషనుండి యింకొకభాషలోనికి గ్రంథమును మార్చునప్పుడు రెండువిధములమార్గము లేర్పడుచున్నవి. భాషానువాదము - రసానువాదమని రెండుత్రోవలు కలవు. మాతృకలోనినామధేయములను వాక్యములను, గాథలను మార్చక యున్నదాని నున్నట్లుగ నుంచి భాషాపరివర్తనము సమకూర్చుటయె భాషానువాదము (Translation) నాఁబడుచున్నది. ఇట్లుకాక మాతృకలోని పేరులను, గాథలను, మహాశయములను భాషానైసర్గికమగునట్లుగ మార్చి మూలవస్తువును బరివర్తించుటయె రసానువాదము (adaptation) నాఁబరఁగుచున్నది. ఈరసానువాదపద్ధతి శ్లాఘాపాత్రము మనక తప్పదు. ఏభాషగాని యభివృద్ధిసెందవలయునన్నచోఁ దగిన

యవకాశముఁ గైకొని సర్వజాతులుంగూడఁ దమతమభాష లోని కితరభాషలందుఁ గలగ్రంథరాజముల ననువదించికొనుచు నివ్విధమున విజ్ఞానవినిమయము (Exchange of Culture) నకుఁ దోడుపడవలసినదే. ఇందు నైచ్యము కాని హైన్యముకాని యేమాత్రమేనియు లేదు.

ఇంతదూరము విన్నవించి యింకముందుఁ గామవిలాస గ్రంథానువాదస్వభావచర్చకుఁ గడంగెదను. ఇయ్యది మూల వస్తువులోనికథాసంవిధానమును మార్చక తద్గాథాసాంప్రదాయముల దేశ్యములుగ మార్చికొనుచు ననువదింపఁబడినది. దానంజేసి యెచ్చటఁజూచినను గూడ నియ్య దాంగ్లానువాదముకాక స్వతంత్రరచనయేమో యనుభ్రాంతి పుట్టించుచున్నది. పాశ్చాత్యపురాణగాథలు పల్కరింపఁబడినచోటులం దెల్లెడలఁ దత్సదృశము లగుభరతదేశగాథలే గానము సేయఁబడినవి. సీత, దమయంతి, సావిత్రి, రావణుఁడు, పాశుపతము, సుదర్శనము - వీని నన్నింటిని బాశ్చాత్యగాథానుకూలములుగ మార్చి గ్రంథకర్త సందర్భానుసారముగ నిందుఁ జొప్పించియున్నాఁడు.

ఇం దింకొకయపూర్వ మగుమెఱుఁగు గన్పట్టుచున్నది. రసోత్పాదనమే ప్రధానకార్యముగ గ్రహించినట్టి యీకవివర్యునిచేఁ బలుతావులందలి తావులం దులుపకుండ ననువాదస్వాతంత్ర్య మవలంబింపఁబడినది. మూలగ్రంథములోని పాశ్చాత్యులయభిరుచులకు మనయభిరుచులకు వ్యత్యాసముకన్పట్టినచోటులందు లోటురానీకయ యీస్వాతంత్ర్యము గ్రంథ

కర్తచే వినియోగించుకొనఁబడినది. నాయభిప్రాయము నొక్కయుదాహరణముచేత విశదీకరించిన సరిగనుండును. మిల్టన్ కవి కామినీవిలాససౌందర్యముల వర్ణించునప్పుడు వెండ్రుకలు చందురునిబోలి (Tresses like the moon) యున్నవని వర్ణించియున్నాఁడు. ఈపంక్తికి భాషానువాదము " జాబిలికి సరితూగుచక్కనికురు " లని యేర్పడును. ఔరా! దీనిఫలితమేమి! జిలుగుఁబ్రాయంబున మిసమిసలాడుచున్న లేతసవలామణి, యక్కటా! దుష్టానువాదభ్రష్టయై ముగ్గుబుట్టవలెఁ దల నెరిసినముసలమ్మ యగునుగాదా? ఇట్టిభాషానువాదము రసావాసమో, రసాభాసమో చదువరు లెఱుంగకపోరు. కాని మనగ్రంథకర్త మిక్కిలిజాగరూకతతో నాపంక్తికి రసానువాదపద్ధతి ననుసరించి " తుమ్మెదలబారులకుఁ దులవచ్చుకురు " లనివ్రాసి స్వతంత్రించి పాశ్చాత్యాభిరుచిని మార్చి దేశీయభాషాసాంప్రదాయానుకూలముగఁ జిత్రించియున్నాఁడు. ఈదృగ్విధానమే రసానువాద మనంబడును. ఇట్టి యపూర్వశోభ లీపొత్తమునం దెల్లెడల వెదఁజల్లింపఁబడినవి. గ్రంథవిస్తరభీతిచే వాని నన్నింటి నుదాహరింపమానినాఁడను.

ప్రబోధచంద్రోదయము

ప్రబోధచంద్రోదయములోని గాథకును నీసిలోని గాథకును జాలవ్యత్యాస మున్నది. మూలాశయమునందుఁ బాత్రనిర్మాణమునందుఁ గొంతకొంతసామ్య మున్నను గూడ నీ రెండుగ్రంథములు పృథక్స్వభావములు కలవానివలెఁ గను

పట్టుచున్నవి. కామవిలాస మడవులలోఁ జీఁకటిలో రంగస్థల మేర్పఱుచుకొని తెన్నెఱుంగక పెడదారులం బడి, యన్నల నిద్దర విడి, కామునివలలం దగులువడి, వానిలాలనలకుఁ దెలివిఁగోల్పడి, మాయాపాశబద్ధయై కన్యాత్వము చెడిపో నున్నట్టి సందిగ్ధావస్థలో నొకసాధ్వినిఁ దద్వనితాసాశీల్యమున కేమాత్రము భంగము రానీక ధర్మదేవత కాపాడినట్లు చిత్రింపఁబడియున్నది. ఇట్లుండఁ బ్రబోధచంద్రోదయములో మోహమహారాజు వివేకచక్రవర్తిచే నోడిపోవుట మిక్కిలి రాజఠీవితో వర్ణింపఁబడి, రాయబారములు, మంత్రులు, దూతలు యుద్ధములు మొదలగు రాజ్యరాజ్యాంగములు రాజసముతోఁ జిత్రింపఁబడియున్నవి. కామవిలాసకథ కాఱడవులందుఁ గటికచీఁకటిలో దేవులాడుచున్నది. ప్రబోధచంద్రోదయకథ రాజసభలలో విద్యుద్దీపములముందటఁ జిందులాడుచున్నది. వీనిరెంటికినిఁ జాలవ్యత్యాసమున్ననుఁ గొన్నికొన్ని సమానాశయముల మున్ముందు నిరూపింతును.

కవితాప్రశంస

ఇందలికవిత్వము చక్కనిధారాశుద్ధితో విలసిల్లుచు మృదుపదసంపదతో నలరారుచు మిక్కిలిమనోరంజకముగ నున్నది. పలుతావులం దీకవిశేఖరులు పసందు లగుపలుకుల నుపయోగించి మనోహరముగ నుండునట్లు విరచించియున్నారు. అట్టితావుల నన్నింటి నొక్కొక్కదానిని నిరూపించవల యునన్నచో గ్రంథముకంటె నెంతో పీఠికయే పెద్ద దగునను భీతిచే సంక్షేపముగ నాస్వల్పబుద్ధికి గోచరించినంతవట్టుకు వ్రాసి చూపించెదను.

కవనధార

ఈక్రిందిపంక్తులలోనికవిత్వము కడుధారాళమైచక్కని తీవితో నడచుచున్నది.

మొఱకు నటు గాకున్న ముంగురులఁ బట్టి
కడికండలుగఁగోసి కాకిగ్రద్దలకు
బలియిత్తు భూభరము వాసిపోవంగ. కా. మ. 807-810.

పగలెల్లఁబొలములోఁ బాటుపడి యెన్లు
కాళ్లీడ్చుకొని యింటికై వచ్చువేళ
కూటికై కర్షకుఁడు కూర్చున్నవేళ
కంటినేఁ గవలను గనువిందుగాను. కా. మ. 401-404.

మూర ! పేర్లిలకు పోరి ముట్టనఁ దరమె
స్వేచ్ఛామనోవృత్తిఁ జెనక నీ కగునె
భౌతికశరీరమున బంధముల్ నీకు
మాయల నొఁగాక మందభాగ్యుఁడవు. కా. సు. 877-880

సమానాశయము

మ. ఇదె నాతల్లి యితండు తండ్రి యిది నాయిల్లీక శత్రుంబు నా
యిది నాబిడ్డలు వీరు నాహితులు వీరే వైభవంబెల్ల నా
యది యంచుఙ్ జడమానసోదయుఁ డవిద్యానిద్ర ఘూర్ణిల్లుచుఙ్
సదసద్వస్తువివేకి యయ్యుఁ గను సంసారామితస్వప్నముల్.

ప్రబోధచంద్రోదయము 1-77

నీతిబోధ

ఈకవిశేఖరులు నీతివైరాగ్యద్యోతకము లగుకొన్ని ఘట్టములందు మిగులహృదయరంజకము లగుపంక్తుల విచ్చలవిడిగ వెదఁజల్లియున్నారు. వానిం గొన్నింటిని స్థాలీపులాక న్యాయముగ నిచ్చుట సూచించెదను.

మది విస్మరింపుచు మలినంపుఁబ్రోవు
విషయగర్తము త్రవ్వి స్త్రీయనాశంబు
గోరి మర్త్యతి యందుఁ గూలి చెడిపోవు, కౌము. 627-629

ఇంద్రియనిగ్రహం బెంచి లోకంబు
కూరాకు సూపంబు గూడుగా మెసవి
తెలినీటి తేటలం దీర్చి దాహంబు
ముతకబట్టలు గట్టి మురిసిపోవంగ
గలసిరి నగమైనఁ గానఁగా లేము. కౌము. 948-952

ఇందున్న మహత్తర మగునట్టియాశయమే ప్రబోధ చంద్రోదయములో నివ్విధము గానము సేయఁబడినది.

శా. స్వేచ్ఛాలబ్ధము లైనవన్యఫలముల్ తృప్త్యాస్థగాఁ గల్గఁగా
నచ్ఛస్వాదుజలంబు వాహినులయం దవ్వారిగాఁ బాఱఁగాఁ
బ్రిచ్ఛాయస్థలపల్లవప్రకరతల్పం బబ్బఁగా నేల యా
శాచ్ఛన్నుల్ ధనికాంగణంబుల వృథాసంతాపమున్ జెందఁగన్.

ప్రబోధచంద్రోదయము 4-31

అనువాదక్రమము

అదియునుంగా కింకెన్నియోతావులందు మన గ్రంథములోనియనువాదము మూలగ్రంథములోనిసౌరభ్యమునకుఁ దీసిపోకుండ రచింపఁబడినట్లు పాఠకులే గ్రహింపఁగలరు. కాని మచ్చునకు రెండుమూఁడుచోటుల నిట నిర్దేశించెద.

He that has lit within his own clear breast
May sit in the centre and enjoy bright day
But he that hides a dark soul and foul thoughts
Benighted walks in the midday sun
Himself is his own dungeon.

'Comus' 509-513.

నిర్మలరవిదీప్తి నిండుమది నున్నఁ
బట్టపగ లనిపించు వరకాళరాత్రి
పాపి యగుచో మలిన భావంబు లడరి
పగలె దోషము ముట్టి భ్రమసెంది తూలు
తనమనసు నరకమై తలకించు సతము. కొము. 509-513

He with his bare wand can unthread thy joints
And crumble thy senews. "Comus" 614-615

కుంచె నాడించెనా కూలుఁ గీల్బలిమి
యంగముల్ ముద్దలై యాకృతు లడఁగు. కొము. 815-816

Yea! even that Mischief Meant more harm
Shall in the happy trial prove most glory
But evil on itself back recoil. "Comus" 591-594

.... కష్టమెంతైన
సుజనుల శోధించి సుఖమిచ్చుఁ దుదకు
తనదౌష్ట్య మెంతయుఁ దన్నె బాధింపఁ
దాఁదప్పుగోతిలోఁ దాఁ గూలు శఠుఁడు. కొము. 784-787

ప్రకృతివర్ణనము

ఇట్లుండఁ బ్రకృతిశోభలనుగాని కామినీవిలాసవర్ణనములనుగాని పాడవలసివచ్చినప్పుడు తత్తద్భావములేమి పదములపొందిక యేమి యనువాదమునందుసైతము మిక్కిలి హృదయరంజకముగఁ జిత్రింపఁబడియున్నవి. ఈక్రిందిఘట్టములఁ బరిశీలింపుఁడు.

Thrysis! Whose artful strains have oft delayed
The huddling brook to hear his madrigal
And sweetened every musk rose of the dale
"Comus" 494-496

ధర్మః-
కమ్మనల్లనగ్రోవి కలియు నీగాన
కళ వినఁ బర్విడుఁ గలికిసెలయేరు
తుళ్ళింతలోఁ గొంత తూఁగి తా నిలుచు
పరిసపమాధుర్యంబు పరిఢిల్లఁజేసె. కౌము. 658-661

What need the vermil-tinctur'd lips for that,
Love-darting eyes and tresses like the moon,
There was another meaning in these gifts
Think what and be advised, you are but young yet!
"Comus" 753-756

చదలేటిబంగారుచాయ గలమేను
తుమ్మెదబారుతోఁ దులఁదూఁగు వేణి
తెలికొండజాలమ్ముఁ జిమ్ముకెఁదోయి

* *

అగ్రాంతర మగునియందచందములు
తారుణ్యవతి మీవు తలపోసి చూడు. కౌము. 994-1001

మాత్రా కాపి స్తృతి.

మిరికవిత్తారస మొక్కెడ నక్కడక్కడ మూలగ్రంథమునందలి మాధుర్యమును వెల్లివిరియించి విస్తరించి మాత్రకకుంగూడ మెఱుంగులు వెట్టుచున్నట్లు కనుపట్టఁగలదు. ఈ విధముగ వన్నెలుచిన్నెలు తీర్చి దిద్దఁబడిన తావుల నొకటి రెంటి నిచట నుదాహరించెదను.

You may as well spread out the unsunned heaps
Of miser's treasures by an outlaws den
And tell me it is safe. 'Comus' 398-400

లోభి దాఁచినపెట్టెలో నున్నధనము
దొంగవాఁకిటఁబోసి దోసఁగేమి యనుట ;
దీప మిడి గాలిలో దేవ ! నీమహిమ
యని మ్రొక్కి నిలిచినటు లగుఁగాదె యన్న! కొము. 534-537

If this fail
The pillar'd firmament is rottenness
And earth's base built on stubble "Comus" 597-599

దీనికిం దప్పిన స్థిరఖగోళంబు
క్రుళ్ళినకుడ్డము ; కొండలంగాక
యెండుటాకులమీఁద నిలగట్టి రందు
బ్రహ్మాండభాండములు పగిలిపోకున్నె
యుదధు లేడును గలిసి యొక్కటైపోవె. కొము. 794-798

ఇట్లే మాతృకలోనిసారాంశములు మనోహరముగ విస్తరింపఁబడినవియై సారస్యమును బోషించుముద్దులు మురిపెములఁ దొలుకాడుచున్నవి.

పురాణగాథలు.

ఇంకొక విశేషము కలదు. కథయం దచ్చటచ్చట మూలగ్రంథమునఁ బాశ్చాత్యపురాణగాథలను గొన్నింటి నాంగ్లకవిచంద్రుఁ డిమిడ్చియున్నాఁడు. వాని నాంధ్రీకరించు నప్పుడు మనగ్రంథకర్తచే నట్టితావులందు భరతవర్షములోని పురాణగాథలు సందర్భోచితమగురీతితో నిందుఁ బొందుపఱుపఁబడినవి. దీనంజేసి కథారసపోషణము సమకూర్పఁబడుటయె గాక చక్కనిభావసామరస్యము రచనాసారస్యముకూడ నలవ

రింపఁబడియున్నవి. ఇందు మూలగ్రంథమునందున నొక్క దేవత కన్యాసౌశీల్యరక్షణార్థమై రంగముపైకి నాహ్వానింపఁ బడినది. ఈమె (made the goddess of a river) యొక నదీదేవత. దీని నవకాశముగఁగొని కావ్యవిలాసమునందు సరస్వతీనదీదేవతను జిత్రించుటచేఁ గావ్యమున కెంతయో శోభ సమకూర్పఁబడినది.

వాఁటనుండియుఁ గన్నె నామమున లోనఁ
బ్రవహించు నది సరస్వతి యనఁగ నొప్పె.

ఇట్లే దమయంతి సావిత్రి సీత మొదలగు సౌశీల్య ఖనులచరిత్రలు సందర్భానుసారముగ గానము సేయఁబడినవి.

ఉభయభాషలు.

ఇందు సంస్కృతాంధ్రభాషలు సమభాగములుగ మేలవించి యుపయోగింపఁబడినవి. ఈకవికి సంస్కృతాంధ్రాంగ్లేయములందు నిరతిశయోత్తమపాండితి కలదుగాన నిట్టి మనోహరవివిధభాషాసమ్మేలనమున కెంతయు వీలుకలిగినది. ఇయ్యది వీరిపుణ్యవిశేషము.

సంస్కృతపదలాలిత్యము.

పరమౌషధము లవి పావనవిమల
వాహినీగర్భసంవర్ధితకమల
సరససుధామోద సాంద్రికంకణము. 1229-31

*　　　*

శిశిరశరదాపగాశీకరకల్లోల
చండోద్ధతుల్ పంకసాత్కృతము గాక. 1256-57

*　　　　　　*

ప్రతిబింబితప్రాంతభర్మకదళీతరు
కాండనిర్మితరాజగంభీరవాహిని
పదమున, భద్రముగఁ బంకరుహములమీఁద 1210-1212

ఇట్టి సమాసమాలిక లనేకము లిందు భాసించుచున్నవి.

అచ్చతెనుఁగునుడికారము

నిసినిసి నీనీటు నీతీరములయందు
నచ్చంపుమగఱాల నాసీనలై సెదల్
చిక్కఁదీయుచుఁ జూపుఁజిలుకలు పఱపెడు
పాఁపకన్నెలయాటపాటలే యానఁగాఁ

*　　　　　　*

బవడంపుసెజ్జ విడి భారతీ! లే లెమ్ము. 1191-1197

*　　　　　　*

మునిఁగితేలుటకుఁగా ముందంజ మనది
పూలు సింగారించి పూసి గంధంబు
కలుముంత పట్టించి గంతు లేయుదము

పదవాక్యమాధుర్యము

ఈగ్రంథమునం దచ్చటచ్చటఁ గొన్నికొన్ని వాక్యములు కడుంగడు మృదుమధురభణితిలో వ్రాయఁబడినవి. వానియం దలరారుచున్న పదములపొందిక ముద్దులొలుకుచున్నది. ప్రాయికముగ నంతటనుంగూడ నిరతిశయమోదావహము లగువింతవింతమాటలు దేశ్యములు విచ్చలవిడిగ

వెదఁజల్లింపఁబడి సొంపులనింపుల నింపుచున్నవి. అట్టిపదములలోఁ గొన్నింటిని నుదాహరించెదను.

పసరుపుత్తెములు - బిఱ్ఱుగుబ్బలు - గడ్డలోయలు - అరవిప్పఁబూలు - వలియూటసిరు - నూగుమీసాలు - మునిమాపులు - చూపుడుముక్కలు - ఆరముగ్గినపండ్లు - భేతాళవటము - అత్తరుబట్టి ......

ఉపసంహృతి

మొత్తముమీఁద గ్రంథము మిక్కిలిరసవంతమై, ధారాళమై, సహజగమనశోభితమై, సలక్షణమై శ్రుతి కింపుగూర్చుచున్నది. ఎంతచదివినను జదివినకొలఁది రసము చిప్పిలుచున్నది. ఆంగ్లభాషయందు నిరతిశయకీర్తిని గడించిన మిల్టన్ కవిశేఖరుని వాక్సుధామాధురికి సరితూగునట్టిచక్కని శైలిలో వ్రాయఁబడియున్నది. గ్రంథము పరిశీలించువారి కనువాదమనిపించక స్వతంత్రరచనవలెఁ గనుపట్టుచున్నది. ఇట్టిగ్రంథము రచించి మిల్టనుకవియొక్క కవితాసుధారసమును జవిచూడఁగలభాగ్యము నాంధ్రలోకమున కిచ్చిన శ్రీ విశ్వనాథ శాస్త్రిగారెంతయు వందనీయులు.

క వి దీ వ న లు

(సంస్కృతము)

ఉ. ఈదృశపాండితీబలసమేతమహాకవితాకళాసము
త్పాదితమాధురీలలితపావనభావనవీనకల్పనా
హ్లాదరసప్రసారసవిలాసప్రబంధనిబంధనైకస
మ్మోద మొసంగి శంకరుఁడమోఘదయన్ మిముఁ బ్రోచుఁ
[గావుతన్.

(అచ్చతెలుఁగు)

ఉ. చల్లనిసన్నజాజులపసందులఁ జిందుచు, సందచందముల్
కొల్లగ గుప్పుచున్, జవులఁగూర్చెడిపల్కుల నొల్కుచున్, జగం
బెల్లెడ నిండుకీరితి గడించుటకై పరబాసకబ్బముల్
మెల్లగఁ దెల్గుసేయుకలిమిన్ సిరిపెన్మిటి మీ కొసంగుతన్!

గ్రంథాశీస్సులు

(సంస్కృతము)

శా. జ్యోతీరాగవినూతనాంశుకలసచ్చూతాంకురాస్వాదసం
జాతామందకషాయకంఠకలకంఠాలాపలీలాపథో
ద్భూతాఖండరసానుభావరుచిరామోదానుసంధాయక
ఖ్యాతింగామవిలాసకావ్యము జగత్కళ్యాణమున్గూర్చుతన్!

(భాషాసమకములు)

సీ. సారసారస్వతాపారవాగ్ధోరణీ
వితతవిద్వన్మనఃప్రీతి, రీతి
వెఱపుఁబోఁద్రోలి యుబ్బరఁపుఁదెల్విని లోన
వెలిఁగించుకపురంపుఁ బలుకు, పలుకు
ధర్మసంస్థాపనార్థప్రసక్తప్రబో
ధనమాధురీరసాధార, ధార
కమ్మకస్తురిలేడికన్నె చెంగున దాఁటు
తటి గుమాయించునెత్తావి, తీవి

గీ. ఈదృగానందరససముత్పాదనాఢ్య
మయి జగంబులకున్ జోతియనఁగఁ బరఁగు

భవ్యకామవిలాసకావ్యయశము
సతముగా నిల్చి తెలుగుల సాకుఁగాక !

చ. విలసితమాలతీసుమనవీనపరీమళసారపూరమై
తెలుగులు తేటలుం దనిపి తీపుల జొప్పడిజుంటితేనెయై
కలితసుధారసోపమితకామవిలాసకవిత్వ మీధరన్
గలువమగండుఁ జుక్కలును గల్గినదాఁక వెలుంగుఁగావుతన్ !

సీ. భాషాసతీహస్తపద్మసీధువులకై
గుదిగొనుగండుతుమ్మెదలరొదలొ
నవ్యకావ్యవిలాసనారీమణీనాట్య
మందునఁ జిటిలిన గందవొడులొ
భవజటాజూటసంభవనాకవాహినిన్
బొరలెడితరగతుంపురులపసలొ
ఘననందనోద్యానవనకోకిలాంగనల్
చేరినపాటకచ్చేరిహాయలొ

గీ. యనఁగ మాధురీసాధుకీర్తిని వహించి
చదువరులడెందమున హాయిఁ గుదురుపఱచి
విశ్వనాథరచితకావ్యవిమలఫణితి
దెసలు మసలఁ గీర్తిఁ దీర్చి దిద్దుఁగాత !

(అచ్చ తెలుఁగు)

ఉ. చల్లనిమల్లెపూల నెకసక్కెములాడెడినీటుఁ జూపి మా
యుల్లము వెల్లిగొల్పుచవులుబ్బెడుకబ్బమునబ్బురంబుగన్
దొల్లిటిపల్కుఁదేనియలతో సరితూఁగెడికైతఁ బూన్చి మీ
రల్లితి రియ్యదే దెసల నల్లుచు నిండుయసంబుఁగాంచుతన్.

XXIV

Kam'vilasam is sure so fine
That moon grows pale unfit to shine
With equal grace and hence perchance
Pours down on earth her milky glance.

The lulling fragrance of the rose
Mingl'd with skylark's melody close
Filtered into a song refined
Kam'vilasam is then defined.

ఇట్లు
విన్నవించు బుధవిధేయుఁడు,
అచ్యుతుని వేంకటాచలపతిరావు.

గుంటూరు,
20-3-'35.



DEDICATED

TO

VIRTUE



మాత యనుజాత కూఁతు నా మానినీమ
తల్లికల నెల్లఁ దలఁచెడుధర్మమతికిఁ
బరులఁ దండ్రి భ్రాత సుతులవలెఁ దలంచు
సతివ కిద్దాని నిత్తు నే నంకితముగ.



ఇందలి పాత్రలు.

ఆనందపురాధిపతి జ్ఞానేశ్వరుఁడు

కుమారులు శమదములు

కుమార్తె సత్య లేక సతి

కాముఁడు వాని పరివారము

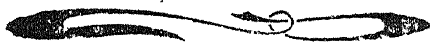
ధర్మదేవత

కొందఱు గొల్లలు

*

శ్రీమత్పరదేవతాయై నమః.

కామవిలాసము



శ్రీకరం బగుబ్రహ్మసృష్టితత్త్వంబు
వేదశాస్త్రంబుల వేదాంతవీథి
నగణితపురాణేతిహాసములయందు
ఋషులు తత్తుల్యులౌ కృతికర్త లమల
గంభీరవాక్కులఁ గావ్యములఁ దఱచు
శాసించి సూత్రముల సంతరించినను
దేశకాలంబుల దిద్దుపాటంది
ధర్మసూక్ష్మపుగతులు తాఱుమాఱగుటఁ
గాలగతి కనుగుణము కవిగణము గాంచి
పునరుక్తి నాఁబోక పుణ్యగతు లిచ్చు.

సత్యసూక్తులు కథల సరళముగఁ దెలియ
వ్రాసి యిడుచుందు రదె భవజలధితరణి
నైతికమార్గంబె న్యాయ్యమని తెల్ప
నియమవంతులె గాంత్రు నిందుసుఖ మంచు

సాధు లాపద ముట్టఁ జకితులై యుండ
దైవమే దిక్కగును ధర్మమే తుదకు
జయమందునని చూపు సరసచరితంబు
నూత్నవస్తువటంచు నుడిఁ దొల్తఁ దెల్పి
లలితకలావేత్తల కభినుతి సేసి
ప్రియుఁ గాంచినబుధునిభావంబు మెచ్చి
రంగమున వెలిపుత్తు రసికు లెఱుఁగంగ.

*

కలదుగా లోకమునఁ గంటకప్రతతి
రాచబాటలఁ దిరుగురమణుల నొంప
బాధించుదుర్జాతిఁ బ్రభుఁడై శిక్షించు
ధర్మమే రూపంబుఁ దాల్చి భూస్థలిని
విధికృత్యమున కైనవేషంబు వేసి
కన్పడక వెన్దవిలి కాపాడుచుండు.

ధర్మదేవత యదే తరలి మునిమాపు
పనిఁబూని వేవేగ స్వర్గముఁ బీడి
ధరణిఁ బాదముపెట్టి తనలోనఁ దాను
జర్చింప మొదలిడినసరణి వినవయ్యొ
నామాతపల్కుల నాలింపుఁ డీరు.

[స్వర్గమునుండి భువికి దిగివచ్చుచు]

ప్రవేశము - ధర్మదేవత

(ప్రసలాం)

స్వర్గమర్త్యములకుఁ జాలయంతరము
గన్పట్టెఁ దృష్టిలోనఁ గన్మూసి తెఱవ
శ్రీలకు సారమై చెలఁగుస్వర్గంబు
తేజోవిరాజితదివ్యధామంబు
భూరిమనోగతిఁ బోరెడువారు
మృత్యుముఖంబున మిడుకనివారు
దుర్గతి నెన్నఁడుఁ దూలనివారు
పూర్ణసుధాంబుధి మున్గెడువారు
జవ్వన ముడుగనిజన మట నుండు
జలదంబు లలమనిచద లచట మెఱయుఁ
జుక్కలనగవులు చూడ్కులఁ దనుపు
మించులకాంతుల మిన్నలరారు
మారుతం బొలయును మందమందముగ
సుమరాజినెత్తావి చొక్కించు మనము
నందనోద్యానమున నాకవాసులకుఁ
గల్పభూజంబులు గల్పించు సతము
ధరియింప వసనంబుఁ దాల్పు భూషలును

రసయుక్త మన్నంబు రసన కింపైన
పరిపక్వఫలరాజి వలచుపూఁదేనె.

బహుభోగముల నిట్లు స్వర్గంబు వరల
ధూమంబువలెఁ గప్పు దురితసంతతులు
తిమిరసంకుచితంబు తిలయంతభూమి
కలవిప్పనేత్రముల్ గానంగలేవు
కరణంబు లున్నవి గావు పనిఁబూన
మృత్యువు వెన్నంటి మెఱుకుఁ బ్రాణంబు
దుఃఖముల్ బలిమిమైఁ దూలించు జనుల
సుఖ మన్నమాటయే సుంత లేదాయె
జననమరణంబులే జపమంత్ర మాయె
నజ్ఞానతిమిరంబు లలమె నంతటను
దుర్వాయుదూషితదుర్గంధతలము
కర్మబీజం బిలఁ గల్పించు నెపుడు
జీర్ణమౌ వసనంబు చిత్తవిభ్రాంతి
కృత్రిమభూషణాల్ ధృతి లేనిబ్రదుకు
చవిలేనియన్నం బసారసంసృతియుఁ
నీమంటిపెల్లకై యిల నజ్ఞుఁ డగుచు
దుర్మార్గగామియై తుళ్ళి చా నరుఁడు
నీచాశ్రయంబున నిజబంధనంబు

సత్త్వదూరుం డౌచు సకలకష్టములు
పనిఁబూని సమకూర్చు స్వర్గముం గనఁడు.

మన్నిట్లు దుష్పంకమగ్నమై యున్న
నిచ్చోటనే యుండు నెక్కడే నొకఁడు
ధర్మమే వర్మమై ధైర్య మిడి కావ
సత్త్వంబె సారమై సాయ మీఁ గాంచ
శుద్ధవిజ్ఞానంబె శోభనం బిడఁగ
శుష్కవివాదంబు శూన్యమై తలఁగ
జ్ఞానభాస్కరదీప్తి స్వర్గంపుఁబథము
ముదముతో వెల్గింప మున్ముందు సాగి
ధర్మమే స్వర్గంపుఁదాళముఁ దీయఁ
దనచేతిచెవి యగుచుఁ దలఁగ బంధములు ;

అటువంటిధర్మాత్ముఁ డాపదల్ పడక
వెన్నంటుదుర్జాతివితతిఁ దూలించి
చద లంటుకామాదిశలభజాలమును
జ్ఞానాగ్నికీలమున శమియింపఁజేసి
విభునియాస్థానంబు వినయమునఁ జేర్ప
వలెనన్నకార్యంపుభరము నాపాలు
ప్రభుత పెట్టినయాజ్ఞఁ బాలింపవలదె ?

కాకున్న నీపాపగర్తమున కేల
నే వత్తు దివి వీడి నిత్యంబు నిటకు ?

నేఁ డొక్క కార్యంబు నెఱవేర్పఁబోయి
నీదుర్గమారణ్యమే దరియఁ జూచు
కారణం బది యేమొ కలయఁ దెల్పెదను.

జ్ఞానేశ్వరునిబిడ్డ సత్య యక్షసాధ్వి
యనుజులు శమదము లనుసరింపంగ
విద్యాగురునిఁ జేరి వీడ్కొల్పు వడసి
జనకుసంస్థానేశుశారదోత్సవము
గాంచఁగాఁ జనెదు నీగహనమార్గమున.

ఈవనిఁ బడిపోవునేవాని కేని
దెరువు గానఁగ రాదు దిక్కు లేర్పడవు
తరణిఖరకాంతులు తబ్బిబ్బు లగును
కాఱుకన్బొమ వోల్చు ఘనతరుభూత
శివము జంకించు నిశిఁ బథముఁ గనక
తిరుగాడుపాంథులధీరతల్ సెడఁగ
లేఁతవయసున వారిలీలాంకురములఁ
గష్టముల కెఱ గాక కని కావవలయుఁ
గలరూపు దెల్పెదఁ గనని వినవట్టి

గాథల గీతములఁ గవు లెన్నినట్టి
చరితంబు చిత్రింతుఁ జవు లూఱ వినుఁడు.-

మదుఁడు నాఁబడెడునున్మత్తమానసుఁడు
మాత్సర్యయుతుఁడు దుర్మతి లోభివాఁడు
క్రోధతామ్రాక్షుండు క్రూరకర్ముండు
మోహవిభ్రాంతుండు మొఱకురక్కసుఁడు
ద్రాక్షపండ్లరసంబుఁ దా నాదిఁ గనెను
తాఁ ద్రాగి తనసతినిఁ ద్రాగించినాఁడు
సతిగాదు మాలెమ్మ సజ్జనులఁ గలఁచు
నిల్లాలిచేఁబడ్డయిల్లెల్ల మాఁపు
నువిద యిచ్చినదాహ మొడలెల్ల గుల్ల
నరులెల్లఁ బశువులై నతిఁజేతు రంత ;

అయ్యో దోకపాలైన సమ్మనేఁజంపి
పుట్టినకొడుకంచు భువిఁ బేరుఁగాంచి
కాముఁడని పిలువంగఁ గాంచె దుర్యశము
మోహాదిగుణపుంజములపుట్టినిల్లు
మంత్రిమాహాత్మ్యంపుమహితాలయంబు
మందులఁ జేఁబూని మాయలాఁ డుండె
దారి తప్పినయట్టి ధైర్యసాగరుల

గహనసీమలఁ జొచ్చుగంభీరమతుల
సాంద్రితమోహమగ్నసజ్జనోత్తముల
దప్పికై తారాడుతారుణ్యవతుల
దారికై పాఱాడుతరుణీజనంబు
మంచిమాటలు చెప్పి మనసు కరఁగించి
మర్యాదఁ బాటించి మార్దవముఁజూపి
యాతిథ్యమున నెక్కుడాదరముఁ దెల్పి
హృదయ మాకర్షించి హింసలకుఁ గడఁగు.

తనచేతి కల్లింత త్రావించినపుడు
నరరూపు మాఱకే నరుఁడు గాకుండఁ
బశుశిరము గల్గునరపశువుగా మార్చు
నతులద్విపాత్పశు వనెడునామంబు
బిరుదుగాఁ దగిలించి పెంచుఁ గుక్కలుగఁ
జూచుటకు నరులైనఁ జొప్పా పశువులపె
విషపానమత్తులై విషయగర్తమున
సుఖమున్న దనితలఁచుశుద్ధపశుసములు
కన్నవారల మఱచి కాంతల న్బాసి
బంధుభావము మాలి పందులై యుండ్రు;

ఈనరపిశాచ మొండీయడవి నుండు

వానిహ స్తమునుండి బాల ననుజులను
గాపాడవలె నంచు ఘనుఁడు స న్నంపె.

(చకితయై)

అనుచరులు గూడిరా నాడంబరముగఁ
గాముఁ డీవనములోఁ గాలూన నోపు ;
ఇది యేమివాయు విటు లింపుఁ గోల్పోయె
దుర్గంధమయ మయ్యె దుర్మార్గుఁ డిటుల
మార్గంబు నరికట్ట మసలఁగా నోపు.

నా వేషమును మార్చి నాదీప్తి యడఁచి
గొల్లబోయఁడ నగుచు గుప్తముగ నిచట
భూరుహాగ్రమునఁ బొంచి నే నుండి
కాముని విలాసంబు కనులఁ గాంచెదను ;

అప్రమత్తత నుండి యనువైన వేళ
శ్రుతి మించి పోనీక ప్రోతుఁ గన్యకను.

(అదృశ్యురాలగును) (గమకము)

కానలో దూరానఁ గలకలము వినవచ్చె.
చలపట్టె శేయిరులు సహచరులు క్రోధుండు
లోభుండు మోహుండు లుప్తవిజ్ఞానియును

బలసికొలువఁగ వనము ప్రతివచన మీయంగఁ
బెడబొబ్బ లడరంగఁ బ్రీతిగాఁ గాముండు
పానపాత్రియు వలపుబాణంబు నిరుగేల
ధరియించి తూలుచుఁ దర్బారు సాగించెఁ
దనవారితో నిట్లు దర్పంబులను గొట్టె.

కాముఁడు :—

కాపరి రేచుక్కఁ గాంచి తనముంద
వేవేగఁ దోలుచు విడిచెఁ గాననము
దిననాథు కనకంపు దివ్యరథ మంతఁ
గడఁజేరి దిగఁ జారెఁ గడలిలో నిపుడు
వ్రాలుసూర్యనికరపాళి కాకాంతి
యూర్ధ్వప్రసారమున నుడువీథిమబ్బు
టంచుల కెగఁబ్రాఁకి యలముకొనఁదొడఁగె.

కనుమొఱఁగి యునుఁ డిపుడు కడలికడ మీఁటి
పూర్వదిశాప్రాంతభువిఁ జేర నేగె
మురిసి దిక్కాంతతో ముద్దాడఁబోయె
మన కిద్ది మంచిసమయ మగును గాదె
ఆడుటకుఁ బాడుటకు నానందవార్ధి
మునిఁగి తేలుటకుఁగా ముందంజ మనది

పూలు సింగారించి పూసి గంధంబు
కలుముంత పట్టించి గంతులేయుదము
బుధుఁడును దాంతుండుఁ బుణ్యవర్తుండు
ననుభవజ్ఞానేంద్రుఁ డతివృద్ధతపసి
నిదురకు లోనైరి నిర్వీర్యులైరి ;
ఉన్నతకులములో నుద్భవము మనది
ఉన్నతదీప్తులయుద్ది గాంచుదము
తారలు రేరాజు తారుణ్యధనులు
గగనాంబురాశిలో ఘనకలితతరణి
నుత్సాహమున నెక్కి యుచ్చైస్స్వనంపు
గానముల్ మధురంబుగాఁ బాడి రదిగో !
ఆడుచున్నవి జలధు లాగానగతికి
దేవకన్యక లిసుకతిన్నెలం గూడి
పవడంపుఁదీవలను బసరుముత్తెముల
విరఁజిమ్మి మొగఁబోసి వింతగా నాడె.
వనకన్య లందందఁ బర్వు లిడుచుండిరి
విరివిగా సెలయేళ్లు వెనుదవిలి పాడె
పిల్లతెమ్మెర లాలసి విలిచె ముద్దులను
చందురుం డది గాంచి సరసముగ నగియె
వినఁగాంచి కుజరాజి విరియ నవ్వినది

పుష్పవతి లతకూన పూని తలయూఁచె
కందరార్భటుల గిరి గద్దించి పలికె.
ఆటపాటల నంద ఱటు గలిసి మెలసి
నిసి గడుప మన కిపుడు నిదుర పనియేమి?
ఆనందమునుగూర్చి హాయి యనిపించె
మోహుండు మేల్కాంచె మొగిసె మోహంబు
రససాంద్రకేళిలో రండు పాల్గొనుఁడు
పగటికాంతులలోనఁ బండుపాపములు
తమము పాపపుమూటఁ దలపెట్టఁబోదు
జోహారు మాయమ్మ! జూదరులతల్లి!
తిమిరంపుఁదెరలోన దివిటీలముందు
మోముఁజూపవె మారి మోడిగలముగుద!
కాలరాత్రియ గన్నకందు తాఁ బెఱిగి
వాయుగోళం బంత వ్యాపించి యొకట
నాడఁ బిలుచుచునున్న దతివ మిమ్మిపుడు
కాంతమై నీలమై ఘనసామ్యమైన
నీదువిహారంబు నిలఁబెట్టు మమ్మ!
మాయలు మంత్రాలు మనసిచ్చి కొలువ
సతతంబు నీకార్యసాధనకుఁ బూను
సరసుల మమ్ముఁ గాంచు సఖ్యంబు నెఱపు

నీయూనల న్నేమము నెఱవేర్చువిధము
గాంచి యానందింపఁ గానలో నిలుమ !
ఒక్కఁడే న్దిగవిడువ కోర్చి పనిసేతు
మీరేయి వేగకే యింతిరో వినుమ.
ముగుద యుషాకన్య పులకించి లేచి
నద్దెసల్ తెలుపాఱ నమ్మికము గాంచి
నిశ మాదువృత్తంబు నిరయమై తోఁపఁ
గొండెముల్ రవితోడఁ గూర్చులోపలనె
నీయూసలను మేము నెఱవేర్తుమమ్మ !
రండోయి సఖులార ! రంగతల మిదియె
గుడికట్టి చెయిచఱచి కుప్పించి దుమికి
తేలియాడఁగ రంపు తిరిగి యూస్థలిని.
ఆశ్చర్యచకితుఁడై యాటాడ మాని
మెలఁతపొలుపునుబట్టి మిత్రులం జూచి
కార్యసాధనఁ గోరి కాముఁ డిట్లనియె.

కాముఁడు :—

(తనవారితో) (గమకము.)

పో పొందు వేవేగఁ బొదలమాటున కిపుడె
యీస్థలప్రాంతముల నెక్కఁడో వినవచ్చె
తప్పటడుగులజాడ దారి తప్పి సరియుక్కఁ

యభిమానవతి కన్నె యనిపించు నాప్రతిజ్ఞ
పదిమంది మన మున్న భయమందఁగా నోపుఁ
బో పొందు వేవేగఁ బొదలమాటున కిపుడె.

(తనలో)

ఆజ్ఞ విని సఖులెల్ల రటు మాయమైరి
కత్తెరబోనుగాఁ గాంచ నాగృహము
నారంగు నాహొయలు నామంత్రమహిమ
నావిలాసం బంత నమ్మఁగాఁ జనుఁడు
మాయమ్మ మారెమ్మ మందలో నుండు
పశుకోటి నేమించి పాలింతు నేను
మాయమంత్రం బింత మాయింపనేని
తూలమటు వాయువునఁ దూలింపనేని
వెలయించి కనుకట్టు విభ్రాంతిఁ గొల్పి
తాఱుమాఱుగఁజేసి తంత్రంబు పన్ని
దర్పంబు విడనాడి దయఁజూపనేని
బీద సంసారి యనువిశ్వాస మొదవఁ
దీపు లొల్కెడుపల్కు తేనె లందిచ్చి
మానరక్షకు నట్లు మర్యాద విడక
వర్తించి హృదయంబు వశముఁగొననేని
అభిమానవతి కన్నె యనుమాన మందు

వలఁబడ్డ మత్స్యంబు వలదు విడువంగ
నిదె యిటుల రానయ్యె నీకన్న మిన్న
పొడసూపకే కాంతుఁ బొలఁతియంతరము.

ప్రవేశము - సత్య

(తనలో)

వినవచ్చెఁ గలకలము విపినాంతరమున
శ్రుతి నమ్మఁ దగినట్టి శుభమార్గదర్శి
మధుపానమత్తులై మర్యాద విడిచి
విషయసుఖముల కెపుడుఁ బ్రియశిష్యు లగుచుఁ
జోరులై జారులై జూదములె పనిగ
రాత్రిలం దిరుగాడు రక్కసుల మూఁక
ప్రతిభాష లనితోఁచుఁ బరికించి చూడ.
ఖలులు గూడినచోటఁ గా లూన రాదు
మానభంగము సేసి మర్యాద యనును
సాధులఁ బీడించి సరసమది యనును
కానిమ్ము చూడవలె గతి లేని యపుడు
దిక్కులే దనరాదు దేవుఁడే దిక్కు
సాహసంబున లక్ష్మి సమకూరుఁగాదె
శీలంబె సాధ్వికి శితఖడ్గ ధార

చేరవలె జూడరులఁ జేతఁగాని యుక్తి
దారియేర్పడ గృహముఁ దఱియఁగా వలయు.
నాయనుఁగుసోదరులు న న్నిచట విడిచి
యాయాస మనఁబోక యతిప్రీతిఁ గదలి
యీతరుచ్ఛాయల నీశేయి గడుపఁ
గా నెంచి వనలక్ష్మి కారుణ్యబుద్ధి
నిడురుచిరఫలరాజి నెటులో కొనివచ్చుఁ
బనిఁబూని యాకుంజపాళిలోఁ జొచ్చి
జాగయ్యె రాలేదు సంధ్య మీఱెనగ.

ఏలతమ్ములు తడసి రెచట నున్నార
లీచింత హృదయంబు నేర్చఁగాఁ దొడఁగె.
కాంతారసీమలోఁ గడుదూర మేగఁ
దిమిర మంతటఁ బ్రాకెఁ దెన్ను లేర్పడక
తారాడుతమ్ములఁ దమము మ్రుచ్చిలెను
దొంగవే రజని! యోదోషంపుఁబ్రోవ!
దొంగవు కాకున్న దొసఁగుఁ దేఁజూతె
దొంగవు కాకున్న దూరమున మింట
వ్రేలాడి వెలుఁగిచ్చు విమలోడురాజిఁ
బలుమాఱు త్రెలంపుఁ బ్రాఁతిలేకుండ
దిక్కులు గనలేని తెరువరికిఁ బ్రీతి

దారిఁ జూపుచుఁ గ్రాలుధర్మమూర్తులను
నీగర్భమున డాఁప నీతియే నీకు ?
నిశ్చయం బిచ్చోట నే విన్నయట్టి
త్రాగుఁబోతుల హాస్యతంత్రంబు నడచె
నంతలో నేమాయె నాశ్చర్యమాయె
మటుమాయమైపోయె మానవునిజాడ.
ఏమి కానోపునో యేమి తోఁచ దిఁకఁ
బలుపోకలై మనసు భ్రాంతిచేఁ గలఁగె
దయ్యాలు భూతాలు తలఁపులోఁ దోఁచె
నచ్చుగా వికటంపుటాకృతులు పిలిచె
వాయుజిహ్వాలయందుఁ బ్రతిభాష లెడలె
నెడఁదలో నెగఁబ్రాఁకె నీతీరు భ్రాంతి
యిసుమంతఁ గలఁచిన దేమంచు నగితి.
భూతాలు ప్రేతాలు భువి నెన్నొ పుట్టు
క్షణములో మనసులోఁ గన్పట్టు నుడుగు
సత్యశీలుర నెందు సంకల్పధనుల
నాత్మవిశ్వాసమున నతిధీరమతుల
భ్రాంతిఁ గొల్పఁగనోపు, భయపెట్టఁగలవె ?

స్వాగతం బమ్మ ! విశ్వాసమా ! రమ్మ !
నిష్కలుషమతి వంచు నీకనులు దెల్పు ;

ఆశాలతాతన్వి ! యతిపూతచరిత !
నాయండ విడిపోక నాతోడు కమ్మ !
బంగారుపసలీనుపక్షద్వయంపు
దివ్యకామిని వమ్మ తెలియఁజాలుదును.
కన్దోయిఁ గన్పట్టెఁ గాంతరూపంబు
విశ్వాస మూనంగ వేవేలకనుల
విధితరణి దరిఁ జేర్చు విపదబ్ధి మునుఁగ
అవినీతు లెల్ల నా యాత్మేశుబంట్లు
పాపాత్ము లాత్మీయబంధములు గోరి
చేతులారఁగఁ జేయుచెనఁటిచేష్టితపు
ఫలరూపమున మించి బాధించుఁగాని
పడఁతులశీలంబు పరువు మర్యాదఁ
గాపాడ నీశుండు కరుణతోఁ గాంతి
గల్గి భాసిలుదివ్యకామినిం బంప
దుర్మతుల్ సతిఁజేర దుష్కరము గాదె !
మోసపోయితినేమొ మోహమో యేమొ ?
మొయిలుచానలముద్దుమోముతళ్కేమొ ?
తరులయంతరమందుఁ దళ్కుమనిపించె
శుభసూచకం బిద్ది శోధింపవలయు.
కంఠోక్తిఁ బిలువంగఁ గాదు సోదరులఁ

గాన వైశద్యమునఁ గాంతారసీమ
కడముట్టఁ బ్రతిభాషఁ గల్పింపనగును.
యత్నంబు ఫలియించు నంచు నుత్సాహ
ముదయించి ప్రోద్బలం బొదవించె లోన
నాత్మమ్ము లిందింద నడయాడనోపు.
చల్లగా గాలిలో సందేశ మట్లు
శ్రుతిపుటి గానంబు సొచ్చినంతటనె
శబ్దాధిదేవత చాయనే వచ్చి
తమ్ములు నన్నుఁజేర దారి యేర్పడును.

(పాట)

విద్యుద్విమానాల విహరించుశారదా !
పవమానభవనాల వసియించుశారదా !
కంటి కేరూపానఁ గనరానిశారదా !
గంగమలకల మలఁగుగానంపుశారదా !
చక్రాంగ మాత్మీయచరితంబు వావిడిచి
విలపించి వినిపింప విసుఫ్గాన కోదార్చి
వనులలోయలలోన వసియించుశారదా !
ముద్దుఁగొల్పెడువారె మోహనాకారులే
దుర్లభుఁడు నీప్రియుని దోషించువా రంచుఁ

బాలపాదరిండ్లలోఁ బాలఁతి డాఁచితివేమొ
న్యాయ్యమా తెల్పవే నాచిన్ని శారదా !
నినుఁ బ్రార్థనము సేతు నిశ్చలముగా నాదు
గానంపుఁ బ్రతిభాష కాననం బంతటన్
వ్యాపింపఁగాఁ జేయవలె నమ్మ శారదా !

కాముఁడు :—

(తనలో)

దివ్య మున్మత్త మీతీరుగానంబు
మనుజకాంతలలోన మహిఁ గానఁగలమె ?
మానుషాతీతమౌ మహిమ గన్పట్టుఁ
జోద్యముగ నాకసము శ్రుతి మేళవించి
వాయువునఁ బ్రతిభాష ప్రాభవముఁ జూపె
శాంతమౌ యామినిఁ జల్లగా లేచి
మది నిండు గాన మంబర మావరించె
గిరినిర్ఝరీకాంతగీతములు వింటి.
మాయమ్మ మంజులమదకలితగీత
ములు వినఁ గంటి వే మూర్ఛలో ముంచి
యాత్మను బంధించి యనుపు స్వస్థలికి
పూతమై హృద్యమై ముదముఁ జేకూర్చి
స్మృతిగల్గి శ్రావ్యమౌ మించుగీతంబు
లెచ్చటన్ వినఁ గాన నింతవఱ కేను,

పల్కరించెద నీమె వలయు నారాణి !
ఎవతెవమ్మా ! యిట్టు లీఘోరవిపిన
నీమకు రానేల ? చెప్పఁగదవమ్మ !
వనదేవతవో యేమొ వనము పుష్పించి
యామోద మొలయంగ నతివ పాడితివి.

సత్య. దేవతను గానోయి తెలియు మోయయ్య
సరిగాదు నుతిసేయ సాదు గొల్లండ !
శ్రుతిఁ బెట్టఁదగ దద్ది త్రిప యడ్డుపడదె ?
గానసామర్థ్యంబు గర్వించి చూప
నీరీతి పాడ లే దీకానఁ దమ్ముఁ
గుఱ్ఱలఁ బెడఁబాసి కూడఁగాఁ దలఁచి
యర్థినై దివ్యశబ్దాధిదేవతను
బ్రార్థింపఁగా నింత పాడితిని సుమ్మి.

కామ. కాంతరో విడిపోవఁ గారణం బేమి ?
సత్య. దారి క్రొత్తది యిట్టి దట్టంపుటడవి
సంధకారముఁ గ్రమ్మ నడుగఁగావలెనె ?
కా. తోడ నడచెడువారు దూర మెట్లయిరి ?
స. చనిరి పసిరికబీట శ్రమవాయ విడిచి.
కా. మూర్ఖులో ! క్రౌర్యమో ! మోసగించుటయొ ?

స. వలియూట నీరుఁ దే వడి నేగిరోయి.
కా. ముగుద వగునిను వీడి పోఁగల్గి రెట్లు ?
స. రాజిల్లు కవలోయి ! రమణీయతనులు
త్వరలోనఁ దిరిగి రా భావించి చనిరి.
కా. అంధకారము లలమి యడ్డఁగా నోపు.
స. ఎంతలో దురదృష్ట మిటు నన్ను ముట్టె !
కా. నీశ్రీమ దగఁజాల నిలిచి బాధింపఁ
దమ్ములకై చింతఁ దపియింతువేమొ.
స. అనుజులజాడకే యతిదుఃఖ మొదవె.
కా. కౌమారధుర్యులో ! కలితయౌవనులో !
స. నూనూగుమీసాలనూత్నయౌవనులె.
కా. పగలెల్లఁ బొలములోఁ బాటుపడి యెడ్లు
కాళ్ళీడ్చుకొని యింటికై వచ్చువేళఁ
గూటికై కర్షకుఁడు కూర్చున్నవేళఁ
గంటినే కవలను గనువిందుగాను.
ఆచిన్నిమలచెంత నతిమధుద్రాక్ష
పందిట నడయాడుపడుచువారలను
బండుగుత్తులఁ గోయుభాగ్యశాలురను
గనులారఁ గంటినే కాంతరో ! నేను
సుందరాకారులే సుర లంచుఁ దలఁతు

దట్టంపు మొయిళు లందంపుహారిధనువు
లాటపట్టయినట్టి యానందధనులు
దృక్పథంబునఁ బడ్డత్రుటిలోనవారి
నర్చింప మనసాయె నాశ్చర్యమాయె.

వనితరో! నీవారు వారలే మైన
నీకు సాయముఁ జేయ నీవెంట రాక
సమధికసుఖదంపుస్వర్గ మని తలఁతు.
మంచిమాటాడితివి మాయన్న! నీవు
వేగ నే నటఁ జేరు విధ మింత తెల్పు.
ఆచో టిటకుఁ బశ్చిమాశగాఁ గలదు.
అంతమాత్రాన కోయన్న! యచ్చోటు
నీయుడుకాంతిలో నీకాఱుటడవి
దారి తెలిసినవారె తబ్బిబ్బు పడఁగ
ధైర్య ముండిన నేమి తగినసాయంబుఁ
గాంచ కేఁ జేరంగఁ గష్టమని తోఁచు.
సందు లేఁ గాంచనివి చానరో! లేవు
విహరింపనిబయళ్లు వెలఁదిరో! లేవు
సెలయేటితీరాలఁ జిఱుదుబ్బులందు
గడ్డులోయలయందుఁ గవులఁ బొదరిండ్లఁ
గోరి తిరుగనిచోట్లు కొమ్మరో! సున్న

ప్రతిదినంబును దిరుగుబాటలే పడఁతి !
తాతముత్తాతల తావులే తరుణి !
నీతమ్ము లీకోన నెలవుకొనియున్న
హద్దు దాటక యుండె యాయువకు లున్నఁ
దెల్లవారెడులోనఁ దెలియఁ జాలుదుము.
గూండ్లఁ గాకులు లేచి కూయుటకు మున్నె
యనుజన్ములను గాంచనగును మన కబల !
ఇంతి ! మన మదృష్టహీనులమె యైనఁ
గనిపట్టి నీవారిఁ గాంచునందనుక
నమ్మిక నాతోడ నాపూరియింట
సుఖజీవనం బిత్తు సుదతిరో ! రమ్ము.

స. సజ్జనుఁడ ! నీపల్కు సత్యమని తలఁతు
నిండునమ్మికతోడ నియతి గన్పట్టె
విశ్వాస మనువిమలవిఖ్యాతధనము
రాజహర్మ్యములందు రచ్చకొట్టముల
దివ్యసౌధములందు దీపించు ననుట
నమ్మ లే మది నటన న్యాయ మట సున్న
గగనకుసుమముఁ దెల్లకాకినే గనుట
శశవిషాణముఁ దివిరి సాధించినట్లు
పొగచూరుపూరిండ్లఁ బూరి బీదలిండ్లఁ

దలఁగక నియతమై ధర్మమై నిలుచు.

(తనలో)

ఈసాధుసాచివ్య మేఁ గొనఁగవలయు
నింతకన్నను రక్ష యెద నేఁ గాంతు ?
దేవ! న న్నొకకంటఁ దేరికొనఁ జూడు
నాకల్మి యత్నంబు నాపాటి గనుము.

(ప్రకాశము)

చనుమయ్య మున్ముందు చనుదెంతు వెంట.

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు.)

2. ప్రవేశము - అన్నదమ్ములు - కవలు.

(వని మఱియొకమూల)

అన్న:- తారకామణులార! తలఁగకే తెరను.
చందురుఁడ! నీమోము చవి యింత చూపు
దారిఁ బోయెడువారు దరిఁజేరి యిచ్చు
నాశీస్సు లతిప్రీతి నందుదురుగాదె!
నీరదమాలలో నీటుగా మోము
తొలకరి మెఱుపువలెఁ దులకింపరాదె !
అంధకారము గూడి యగపాళినీడ

లలమఁగా నతితీవ్రమై రేయి యడరె.
రాజు లేకున్నట్టిరాష్ట్రమై తోఁచె.

అధికారమును జూపి యాదరం బిండు.
మీబలం బీయిరుల మీరలేకున్న
నేపూరిగుడిసెలో నేమూలనైనఁ
గ్రాలుచుఁ జోద్యమా కాష్ఠంపు దివ్వె
మా కింతసాయమై మార్గంబుఁ జూప
నదియె చూపుడుచుక్క యగుఁగాదె మాకు!

తమ్ముఁడు:-కన్నుఁగవ కింతసౌఖ్యంబు లేకున్న
గొఱియమందలసడి కూడదే శ్రుతికి
వేణునాదంబైన విన్పింపఁదగదె?
గొల్లనియీలైన గుర్తింపఁగాదె
నిసికోడికూఁతైన నిలుపఁగ రాదె
యించుక ధైర్యంబు నింతయుత్సాహ
మిడునంధకూపమున నీముండ్లపొదల;
ఆదురదృష్టవతి యక్కగతి యేమొ
యెచ్చోటి కేగెనో యెటుఁ గాంచఁగలమొ?
చలి హెచ్చె ముల్పొదలు చాలఁగాఁ దనరు
నేయేటివలితీర మింతి చేర్చినదొ

తరుమూలమును జేరి తల దాఁచుకొనెనో ?
కలికిమోడులపైనఁ గదిసెనో శిరము
భయకంపితాంగియై పడియుండె నేమొ
కాఱడవి దృశ్యములఁ గంపించె నేమొ ?
క్రూరమృగములవాతఁ గూలెనో యేమొ ?

శాంతించు తమ్ముఁడా ! శంక లిఁకఁ జాలు
నాపద లూహింప నగుఫలం బున్నె ?
అది యట్లె యగుఁగాక నైన రాఁబోవు
దుఃఖంబు లూహించి దురపిల్ల నేల ?
కల్లనిజములు గనక కలవరం బేల ?
నీతలఁపు లన్నియు నిజము కాకున్న
నాత్మవంచన యగుచు నది వెగటు దోఁచు.

సోదరి నిటు లీవు చుల్కఁగాఁ దలఁతె ?
నియమబద్ధం బైన నిశ్చలం బైన
శాంతస్వభావంబు సాధించె సాధ్వి.
దీపంబు లేకున్న దిక్కేది యున్న
నంతమాత్రనె కే యడలు పుట్టించి
శాంతభావముఁ గలఁచి చలియింపఁజేసి
యనుచితస్థితి కీడ్చు ననుమాట కల్ల.

శీలమే వర్మమై చెలియ నటు గావ
నాపదలు ముట్టలే వని విశ్వసింతు.

చంద్రసూర్యులకాంతి జలధిలో నడఁగ
నంధకారము గ్రమ్మ యరికట్టఁబోవ
నాత్మప్రకాశంబె యాధార మగును.

ఏకాంతమునె కోరు నెపుడుఁ దా జ్ఞాని
నల్వురు గలచోట నలఁగి చెడిపోవు ;
నిర్మలరవిదీప్తి నిండి మది నున్నఁ
బట్టపగ లనిపించు వరకాళరాత్రి ;
పాపి యగుచో మలినభావంబు లడరి
పగలె దోషము ముట్ట భ్రమఁజెంది తూలు ;
తనమనసె నరకమై తలకించు సతము ;

తమ్ము. సత్య మిది జ్ఞాని దా సాధనకుఁ దివిరి
యేకాంతమును గోరి యేకొండగుహనో
యాశ్రయించును దపం బతిప్రీతి సేయ ;
ఆకుటీరముఁ జొచ్చి యందు మెయి వాల్చి
హర్మ్యముల రాజువలె హాయిగా నుండు ;
సన్న్యాసి చీఁకులను సపరించు నెవఁడు ?
పొత్తముల్ పూసలు భోజనపుఁజిప్ప

లాశించి కాఁజేయునాచోరుఁ డెవఁడు ?
శతవృద్ధులం బట్టి సాధించు నెవఁడు ?
పెరటికల్పక మట్లు పెన్నిధి యటుల
నార ముగ్గినపండ్ల నఱవిప్పఁబూల
సంతరించినహేమచారుకుజ మట్లు
పరులు ముట్టకయుండఁ బాడు కాకుండఁ
గడుమోటుచేతులఁ గందిపోకుండఁ
గనకాంగికి వలయుఘనరక్షణంబు ;
తఱి వేచి యాపదల్ దలపించునందు.

ఏకతమ తోఁబుట్టు నిట్టికాఱడవి 530
నాపదల్ చెనకకే యలఁతిఁగా విడుచు
ననుమాట లే దమ్మ నగ్రిజా ! వినుము ;
నాతి కేమగు నంచు నచ్చఁజెప్పటలు
లోభి దాఁచినపెట్టెలో నున్నధనము
దొంగవాఁకిటఁ బోసి దోసఁ గేమి యనుట ;
దీప మిడి గాలిలో దేవ ! నీమహిమ
యని మ్రొక్కి నిలచినటు లగుఁగాదె యన్న !

ఒంటరి నిశ యంచు నులుకు లేదోయి
యాకాలమున డాయునాపదల్ మెండు

రక్షకుఁడు లేనట్టి రమణిదేహంబు
పాపులస్పర్శకై భయమందవలయు.

అన్న. సోదరీమణి సౌఖ్యశుభ భావ గరిమ
నిర్వివాదం బంచు నిశ్చయం బంచు
భావింప నెందైన భయ మటులె యాశ
సమభావముగ నుండ సహజమహా నాకు
నాశఁ జేకొని భయం బావలకుఁ ద్రోసియ
మోదమున ననుమానమును విడిచిపుత్తు.
నీ తలఁచినటు లంత నిజరక్ష లేక
దీనవై సోదరి దిగులుపడ దెపుడు.
కన్పడని బల మెంతో గల దామెచెంత
మఱచిపోయితి వేమొ మానవతి గాదె?

తమ్ము. బల మేమి? ఈశ్వరబల మన్నమాట.

అన్న. అగునయ్య యతిగూఢ మతులమహా బలము
పరమేశుకృప యున్నఁ బడఁతి దనవచ్చు
శీలమే శక్తియగుఁ జింత మన కేల?
ఉపమింప శీలంబె యుక్కుకవచంబు
ధరియించి తన్వంగి ధన్వముఁ దాల్చి
తూణీరమున వాఁడితూపులను నింపి

గర్వమునఁ దిరుగాడు గట్టురాపట్టి
వలె ఘోరకాంతారవాటులయందుఁ
జొరరాని పలుముండ్లచొప్పలయందుఁ
జే రెత్తఁగూడని పెనుగొండలందుఁ
బ్రాణికంటక మైనబయళులం దెల్ల
స్వేచ్ఛగా సుఖముగా విహరించఁగలదు.
శీలభాస్కరదీప్తిఁ జెలియ చెలువొందఁ
గ్రూరుఁడు చోరుఁడు కోడెగాఁడైన
కన్నెమానము కలుషకలితముగఁ జేయఁ
జాలఁడు; కన్నెత్తి చాయఁ గనలేఁడు.

ఇంతేల మరుభూమి మృత్యువాసముల
బెన్తలకోఱల భీకరాకార
ముల ఱాతిగుహాలందు ముగుద ధైర్యమున
రాణివలె రేవగలు రాజ్యంబు సేయు
గరువ మనఁ గాదోయి కపట మనఁగాదు
ఏపాపమతి మైన నెప్పట్టునైన
మంచులో నగ్నిలో మడులపంకములఁ
బొడగట్టు భూతాలు పొరిఁదంత్రికత్తె
పొగరుఁ బట్టినయట్టి బోడిప్రేతములు
పాతాళగృహములఁ బైశాచవృత్తు

లెంతమాత్రముఁ గష్ట మీఁ జాలవయ్య
సాధుశీలముఁ గన్నసతి ముట్టవయ్య.

విశ్వసింపఁగ లేవె విను మెన్నొ పూర్వ
గాథలు నుతియించుఁగా శీలఘనత !
భిల్లభామిని రూపుఁ బ్రీతిగాఁ దాల్చి
కోదండమును దూపుగుమి చేతఁబట్టి
సింహేంద్రవాహిని చిచ్ఛక్తి యెపుడు
కాంతశీలముఁ గాచు ; ఖలుల శిక్షించు.
హృదయంబులో డాఁగి హెచ్చుబల మిచ్చుఁ;
జుఱుకుఁజూపుల సత్తి చూడ భీతిల్లి
దుర్మతి సాధులకు దూరమున నిలుచు
వనములరాణియై పాలించు గౌరి.
సత్తి యిచ్చినశక్తి సాయమై యుండ
రక్తి సీతను బట్ట రావణాసురుని
ముల్లోకముల నేలుమూలబల మడఁగె
సానుజసుతుఁడుగాఁ జచ్చె యుద్ధమున.
నీచకిరాతుండు నీటుకాఁ డగుచు
దమయంతి చూపులో దగ్ధమై పోయె ;
కేసరికిసరియైన కీచకునిశక్తి
రమణిద్రౌపదిఁ బట్టి రాళ్ళపాలాయె.

సత్యవంతునిఁ గొంచు సమవర్తి యేగఁ
బొందె నొకచోఁ బెట్టి పొలఁతి సావిత్రి
భక్తియుక్తిని ధర్మవాదంబు సల్పి
యంతకుని మెప్పించి యందె వరములను
విభునితో సుఖముగా వెలఁది మనఁగాంచె

పశుబలం బిటు మంటిపా లౌను జుమ్మ
సత్యశీలముఁ గన్న సతి నెవఁడు ముట్టు ?
నింగలం బొడిఁగట్టి యెవఁడు నిదురించు ?
నిర్మలచరితంబె నిత్యునకుఁ బ్రీతి
ఆశ్చర్య మనిపించి యర్చించు జనము
స్థిరశీలవతిఁ గావఁ జెంతనే దివ్య
కాంతలు పదివేలు కనిపెట్టి యుంద్రు.
పాపములఁ గలఁచి తత్పాలనము గలలఁ
బూతదృశ్యము లిచ్చి ఘోషించి మనసుఁ
బొంగునట్టులఁ జేయుఁ బుణ్యచరితలకు.

సజ్జనుం డీదివ్యచారిత్రకథలఁ
బఠియించి యుత్తేజభావంబు వడసి
నిత్యయుక్తినిఁ జేసి నిజము గనఁజాలి
పరమాత్మకృతిలేనిపదముఁ జేపట్టు ;

ఖలుల కసాధ్యంబుఁ గనలేరు పరులు
మోహాబ్ధిలోఁ జిక్కి మోసపోయెదరు ;
దుశ్చరిత్రంబులు దుస్తంత్రచలిత
దుర్మదవిక్షేప దోషంపురుచులు
కామవికారంపుఁ గల్మషంబంత
హృదయాంతరంగముల నేపుగాఁ జిమ్మ
నాత్మ నిస్తేజమై యంధమైపోవు
దేహవాసన పోదు దెసపశుచింత
దేవధామంబన్న దివ్యగుణశక్తి
మది విస్మరించును మలినంపుఁబ్రోవు
విషయగర్తము త్రవ్వి స్వీయనాశంబుఁ
గోరి దుర్మతి యందుఁ గూలి చెడిపోవు.

తమ్ము. పరతత్త్వభావంపుఁ బరిమళశ్రీలు
రసవార్ధిలో ముంచి రక్తి గట్టించె
వడి మూర్ఖుఁ డన్నట్లు పరుషంబు గాదు
భారతీమృదుగీతభాగ్యంబుఁ బోలు
అమృతమయభక్ష్యంపు టతులంపువిందు
నత్యంతముం గొన్న నధిక మనుమాట
లారాజ్యమున నెవ్వ డనుట వినరాదు.

అన్న. (వినుట నభినయించి)

విను విను విందుగా వినఁబడె శ్రుతికి
పదపూతపాతంబు పవనంబుఁ గలఁచె.

తమ్ము. ఏ నల్లె తలఁచితి నేమి గానోపు ?
అన్న. ఎవ్వఁడేఁ గానోపు నీకానఁ దిరుగు
మనవలె దారి తార్మారైనవాఁడు
కానదరి నివసించు కాఁపు గావచ్చు
దొంగయే కావచ్చు దోపిడికి వెడలె.
తమ్ము. ప్రభుఁడె సోదరి నిందు రక్షింపవలయు
సామీప్యవర్తిమై నడి తోఁచఁబడియె
ఖడ్గంబు చేఁబట్టు ! కాచుకోవలయు.

పల్కరించెద స్నేహపాత్రుండె మైన
సరిగూడి మనతోడఁ జనవు మెయి నుండు
కాకున్న స్వీయరక్షణ యన్నధర్మ
కార్యమున నీశుఁడే గలఁడు మనపట్ల.

(ఇర్వురివాక్యము)

గొల్లవేసము నూని గూఢచరితమున
మెల్లగా మావెంట మీఁటి రానేల
ఎవఁడవో మాటాడ కిటు రాకుమోయి
దరి రాకు మాఖడ్గధారలం బడుదు.

ధర్మువు. కంత మెవ్వరిదానో ? గాంచ యువరాజో ?
    పల్కు మింకొకసారి పాయు విభ్రాంతి.
తమ్ము. కానోపు మనతండ్రి కర్షకుం డితఁడు.
అన్న. కమ్మపిల్లనగ్రోవిఁ గలియునీగాన
    కళ వినఁ బర్విడు కలికిసెలయేఱు
    తుళ్లింతలోఁ గొంత తూఁగి దా నిలుచు ;
    పరిసవమాధుర్యంబు వర్ధిల్లఁజేసె
    నిట కీవు మిత్రుఁడా ! యేల వచ్చితివి ?
    గొఱియ నొక్కటి మందఁ గోల్పోతివేమొ ?
    చినిమేక నేతల్లి చేరనే లేదొ ?
    వెలుఁగు పెనుగాలికే వెలిఁబడ్డదేమొ ?
    ఈమాఱుమూలలకు నేల వచ్చితివి ?
ధర్మ. యువరాజ ! లేఁడు నీ కుపమింప సముఁడు
    ప్రభువ కీవానందపాత్రుండ వయ్యా
    మాప్రాణమని నిన్ను మన్నింతుమయ్యా
    నాగొఱ్ఱె నామేక నా కున్నధనము
    సర్వంబు పోయినఁ జాంతిఁ గోల్పోవ ;
    నీకార్యభారమున కివి యేటిసాటి !
    అగుఁగాని యాయమ్మ యతిపూతచరిత
    కన్నె విడిపోవంగఁ గారణం బేమి ?

అన్న. అతివిషాదముఁ గూర్చె నయ్యా విన్పింతు
మాతప్పు లే దిందు మాప్రమాదంబు
గాదు ! కోల్పోతి మీకాననంబందు
మాసోదరి న్నేమ మార్గంబుఁ దప్పి.
ధర్మ. పోలునె విధి కిట్లు ? పుణ్యహీనుండ !
నాభీతి నిజమాయె నాబాధ హెచ్చె.
అన్న. భయమందు వది యేమొ పల్కు శీఘ్రముగ.
ధర్మ. చెప్పెద వినుమయ్య చిత్త మీ విచ్చి,
దివ్యభారతిబోధ తెలియఁ గన్నట్టి
ఋషితుల్యు లౌకవుల్ కృతులందుఁ బల్కు
బేతాళవట మన్నఁ బ్రేతంబు లన్న
నరకలోకం బన్న నమ్మకము లేక
యజ్ఞాని విశ్వాస మం దుంచకున్నఁ
గలవయ్య భూతముల్ కల్ల లనఁగాదు
నమ్మలేకుంట యంధత్వమును మించు.

నీవికృతారణ్యమే వాసగృహము
గాఁ గుజచ్ఛాయలఁ గనరాక డాఁగి
కాముండు నివసించి కడుఁ గ్రూరుఁ డగుచు
జనుల మోసముచేసి జయపతాకెత్తు
నింపైనవిషపాన మిచ్చి లోఁగొనును.

మనుజభావము వీడి మనఁ బశువులట్లు
పశుత మోహమునఁ దాండవము సేయ జనుఁడు
జడత రూపముఁ దాల్చునరణిఁ జూపట్టు ;
నీకొండఁ బశువుల నే మేపుచుండి
క్రిందిలోయలఁ గాముక్రీడలం గాంచి
సత్య మేఁ గనుఁగొంటి శ్రద్ధగా వినుఁడు !

రాత్రి యీలోయలో రక్కసులమూక
తోఁ గూడి కాముండు దుష్టచేష్టితము
లెన్నెన్నొ వెలయించు నెటొ మాయఁజేసి
దొడ్డిఁ బెట్టినయట్టి త్రోఁ జేర్చి పాలిక్క-
లేర్పఁ గాంచినపులులలీలఁ దలపింపఁ
దనవారితోఁ గూడి తటము మార్మ్రోఁగ
బొబ్బ లార్భాటముల్ భువి దివి నిండఁ
గాఁ జేసి మనుజులఁ గంపిల్లఁ జేయుఁ,
గుంభముల్ పోయించి కుంకుమఁ జిమ్మ
మాఱుమూలలయందు మారెమ్మఁ గొల్వ
సభిచారహోమంబు లతిప్రీతిఁ గూర్చుఁ ;
తెలియ కీమార్గమునఁ దిరుగాడు మనుజ
మత్స్యములఁ బట్టి బల్ మాయలం బన్నఁ.

ప్రొద్దుపోయినదాఁక మునిమాపు నేఁడు
మంచుగ్రమ్మినబీట మంద మేయఁగను
సెలయేటిగానంబు చెవి సోఁకినంతఁ
బద మొండు మైమఱచి పాడుచున్ సమయ
మెంత చెల్లెనో కాన కే నుంటిఁ గాన
భావభంగావర్తవశుఁడనై పడితిఁ
గనుమూయులే దంతఁ గలకలం బాయె,
భూరుహంబులనుండి బొబ్బ లేతెంచి
గాలి యంతట నిండి గగ్గోలుపఱచె
నంత నాశ్రుతిపుటము లటు ద్రిప్పి వింటి
నాశ్చర్య మగునట్లు లాఁగె నాగోల.

నీలి తెరమాటున నిలకడ లేక
కలఁగి పర్విడునశ్వగతి కోర్పుమాలి
నిట్టూర్పు లెడలించు నిద్రాధిదేవ
తకుఁ గొంత విశ్రాంతి దక్కె, నశ్వములు
భయ మింత డించి విహ్వాలతఁ బెడఁబాసె,
నిశాంతి యొకనిమిష మే నిల్వఁ గంటి.

ఇంతలో మృదులమై హృదయంబు లాగు
గీతంబు వినవచ్చెఁ గిన్నరియె పాడె

నన్పించె, ఘనసార మాయన్న తావి,
యత్తరుబట్టియుం దావిరి పోల్కి
వాయుగోళం బంత వ్యాపించి నిండె ;
శాంతమే యిట్టియశాంతిఁ దాఁ గాంచి
తనతత్త్వము స్వీడి తథ్యముగ నట్టి
చాంచల్యమునకుఁ దా స్థాన మిడెనేమొ ?

శ్రుతి విచ్చి వింటి నాశుభగీత మపుడు
మృత్యుముఖజీవి కమృతతుల్య మద్ది !
ఆగానమాధురి యాకలస్వనము
గుర్తుపట్టితి నంత గుండె ఝల్లనియె
మహానీయగుణరాశి మర్యాద కిల్లు
మీదుసోదరి యంచు మే నెల్ల వడఁకె
భయము విభ్రాంతియుఁ బలసి న న్నట్టె
నతిదుఃఖ మటు నన్ను నాశ్రయించినది
ఆశ్చర్యమున నుఱక యట్టె నిలిచితిని
అసహాయురా లామె యనిపించె నాకుఁ.

రమణి గీతం బట్లు రక్తిగాఁ బాడి
ఘోరవిషజాలంబుఁ గూడినను గనదు
జవముకల్మినిఁ బర్వ సాఁగితి నంతఁ

మైదానముల నెన్నో మైమఱచి దాటి
పరిచయవశ మైనబాటల న్గడచి
సందులు గొందులు చాలగా మీఱి
శ్రుతుల నాపాటయే సూటిగా నుంచి
పొంచి కాముం డున్నపొద చేరులోన
(కలదు కామునిజాడఁ గాంచనాకలవు)
నేమని తెల్పుదు నింతి యాకాము
తో మాటలాడుచుఁ దొందరగ మిమ్ముఁ
గూర్చి యడుగుచునుండె గొల్లఁడని చేరి ;
ఆయాస మంతయు నడియాస యయ్యె
నసహాయ, ముద్దరా లధములచేత
నేపాట్లు పడనున్న దేమానొ యంచు
నిలువఁజాలక యొక్క నిమిషమున బాణ
వేగమున నిట వచ్చి వినుఁడు మిముఁ గంటి
నతివ కేమయ్యెనో యటుమీఁద నెఱుఁగ.

తమ్మ. నిసి, మబ్బు, చాయలు, నిర్దయులు గూడి
ముగు రేకమై యొక్క ముదితమానంబుఁ
బోనడువఁ బూనిరి పురుషసింహములు ;
అసహాయురా లన్న నయిన నేమంటి
భయ మొందు కంటివి బదులాడ వేమి ?

అన్న. అగునయ్య యిప్పుడైన నన్ను పల్కెదను
నిస్సంశయంబుగా నిలుతు నద్దాన
విశ్వసించినదాని విడువ నెన్నటికి;
నా మైంద్రజాలికునదలింపు లన్ని
వానిదౌష్ట్యం బంత వ్యర్థమని తలఁతు.
దురదృష్టమును దిట్ట దుర్బుద్ధిమతము
లేమౌనో యనుశంక కిటఁ దావు లేదు.
మూర్ఖత యనఁబోకు ముమ్మాటి కిదియె!
దుర్జాతి యెల్లపుడు దోషదూషితము
సాధులఁ బీడించు జయముఁ గనలేదు.

ధర్మ మెడలిన శక్తిఁ దలఁప నాశ్చర్య
మగుఁగాని సాధుల నంత బానిసలఁ
గాఁ జేయ వశమౌనె? కష్ట మెంతైన
సుజనుల శోధించి శుభ మిచ్చుఁ దుదకుఁ
దనదౌష్ట్య మెంతయును దన్నె బాధింపఁ
దాఁ ద్రవ్వుగోతనే తాఁ గూలు శఠుఁడు!

దుష్టులకు సాధులకు దుర్ఘటము మైత్రి;
యత్న మెంతయు వ్యర్థమైన దుష్టాత్ముఁ
డనిలవశమునఁ గూడి యడరు నామేఘ

పంక్తులసాంద్రిత భాస్కరుం గప్పఁ
బ్రతిహతి నాజలదపటలంబుఁ దూలు
నటులె వర్ధిలు మాయ నతిహీనుఁ డగుచు.

దీనికిం దప్పిన స్థిరఖగోళంబు
క్రుళ్లినగ్రు డ్డందు ; కొండల న్గాక
యెండుటాకులమీఁద నిలగట్టి రందు.
బ్రహ్మాండభాండములు పగిలిపోకున్న?
ఉదధు లేడును గలిసి యొక్కటై పోవె ?
కానిమ్ము రమ్మోయి ! కదలిపోవుదము.

ఈశ్వరధిక్కార మీఖడ్గ మెపుడుఁ
జేయఁగాఁ జన దనుజ ! చెనఁటి యాయైంద్ర
జాలికుతంత్రంబు సమయింపఁజాలు.

వైతరణీనదీపతితదుర్జాతి
పాపరూపులు క్రూరపక్షిసంతతులు
చుట్టి కొల్వఁగనిమ్ము శోధించి వానిఁ
బాతాళముననైనఁ బట్టి బంధించి
చెలియను రక్షింతుఁ జేఁజిక్కనీయ
మొఱకు నటుగాకున్న ముంగురుల్ పట్టి
నడికండలుగఁ గోసి కాకిగ్రద్దలకు

బలియిత్తు భూభరము వాసిపోవంగ.

ధర్మ. అయ్యో! యేమందు సాహసికుఁడవె యైన
నీఖడ్గ మిచ్చోట నిస్సహాయంబు.
సామాన్యసాధనాల్ చాల వీవనికి.
నీమాయ మాయింప నితరముల్ వలయు.
కుంచె నాడించెనా కూలుఁ గీల్బలిమి.
అంగముల్ ముద్దయై యాకృతు లడంగు.

అన్న. అటులైన నీ వెట్టు లామాయలానిఁ
గదిసి యీవార్తలఁ గని చెప్పనావొ?

ధర్మ. కన్నెమానముఁ గావఁగా నుపాయంబుఁ
బన్నునామది కొక్క భవ్యుండు తోఁచె;
యువకుండు సామాన్యునోజఁ జూపట్టు
నైన నేర్పుగలవాఁ డన్ని యోషధుల
శక్తి బాగుగఁ గాంచి సామర్థ్య మందె
మిత్రుఁ డాతఁడు నన్ను మిగులఁ బ్రార్థించి
పాటలఁ బాడించి వడసి సంతృప్తి
మృదువైనపచ్చిక మెయి వాల్చి వినుచుఁ
దన్నుఁ దా మఱచి యద్దానికిఁ మెచ్చి
త్రోలుసంచిని విప్పి దురవగాహంపు

టోషధులఁ బదివేల నోలిఁ జేర్పెర
నద్భుతంబు నమోఘ మైనశక్తులను
దెల్పి యందున నొక్కదివ్యమూలంబు
మహిమఁ గల దనియంచు మాయ మాయించు
నాకు నల్లనిదంచు నందుఁ గంటకము
టంచును నద్దియే యన్య దేశముల
బంగరుపూ ల్పూచుఁ బ్రసవింప దిచటఁ
దెలియఁజాలరు దానిదివ్యమహిమలను
బందులు పెకలించి పాడ్వడఁజేయు
నర్జునుచే నున్నయాపాశుపతము
కన్న రక్షణ యిచ్చుఁ గలిమి గలదంచు
నదె సుదర్శనమంత యలవి కలదగుట
నాపదలఁ గాపాడు నని నచ్చఁబల్కి
మాయలఁ దొలఁగించి మాన్పు రోగముల
భూతాలఁ బోఁద్రోలి పూన్చు సౌఖ్యముల
నని తెల్పి నాకిచ్చె నది నాఁడు నేను
నుండనిమ్మని సంచి నునిచి దాఁచితిని ;
అద్దానియవసరం బాయె నిత్తఱికి
నన్నంతసత్యమని యనుభవం బాయె
జ్ఞానుగ గుట్టెల్లఁ జని చూడ నాయెఁ

గుమ్మరపుర్వాట్లు గూడి కర్దమము
నంటక తా వచ్చిన ట్లేను మాయ
దారులఁ జొచ్చినన్ దప్పిరాఁ గంటి.
ఈయోషధి న్వెంట నిడుకొన్న మీరు
పుట్టెడుబల మున్న ముట్టి కోటంత
వానిఁ జూచినతోన పైఁబడి తన్ని
గాజుగిన్నెలఁ గొట్టి కలమద్య మెల్ల
నేలపాలుగజేసి నేర్పునన్ వాని
మాయదండము గొనుఁడు మఱఁగు నాపదలు
త్రోడివారలఁ గూడి ధూర్తుఁ డామీఁద
నట్టహాసముఁ జేయు నలుకు పుట్టించు
నగ్నిపర్వతమట్లు లనిపింప మంటఁ
జూపించి పొగ లెగసి చుట్టు ముట్టంగఁ
గల్పించి తుదకుఁ దాఁ గన్మొఱఁగి యార్చు
ధైర్యమున నిల్వంగఁ దలఁగు నీచుండు.

అన్న. దారిఁ జూపుము గొల్ల ! తత్క్షణం బీవు
వెన్వెంట వత్తుము వేవేగఁ జనుము
దివ్యకామిని కేలఁ దిరముగా డాలు
పూని నడువఁగఁ దోఁచె మున్ముందు మనకు.
(మువ్వురు నిష్క్రమింతురు)

3. దివ్యభవనము.

ప్రవేశము - కాముఁడు, సత్య.

కాము. అతివ ! లేవఁగఁబోకు మాజ్ఞ యిది నీకు
కూర్చుండు మోకాంత ! కోపపడఁబోకు
రవ్వంత రుచి చూడు రాజ్య మేలించు.

ఈదండ మొక్కమాఱె ద్రిప్పఁగానె
ఱాబొమ్మ వౌదువు రమణి ! నీ విపుడె
చొరరానివనములోఁ జొచ్చి యూర్వసియు
తీవవై పోయె నాతీరుగా నిన్నుఁ
బాదపంబవుగాఁగ బంధింపఁగలను
మంత్రశక్తుల కెందు మాఱున్నె యబల !

సత్య. మూర్ఖ! ప్రేలకు మోరి ముట్ట నద్దరమె ?
స్వేచ్ఛామనోవృత్తిఁ జెనక నీ కగునె ?
భౌతికశరీరమున బంధములు నీదు
మాయల నోఁగాక మంద భాగ్యుఁడవు.
జయము ధర్మమె కాంచు సాక్షి యీశ్వరుఁడె.

కాము. చురచురఁ జూడంగ సుదతి ! యేమాయె
బాధ లేమాయెనే పడఁతి ! నీ కిపుడు

కోపతాపము లిందుఁ గూడవే యింతి !
స్వప్నమందేన్ దుఃఖవార్తఁ గన వతిప !
యౌవనోద్రేకమున నడరునూహాపరి
పంచసువ్యాప్తసుఖభావమాలికలై
కందు విచ్చోట నోకలికి ! యెల్లపుడు ;
కాలమున దీవ లుత్కళికలం దోడుగు
నోజన్ దరుణరక్త ముప్పొంగ నింతి !
తొలుత నీయమృతబిందుయుతపానంబు
స్వచ్ఛమైన యుపాధిఁ జల్లనిపరిమళ
ములఁ బిల్చుచున్నది ముదమునన్ గ్రోలు
మానాఁడు హరి సుధ నంది దివ్యులకు
నీయఁడే యటువలె నెంతయో ముదముఁ
గూర్చఁ దాపము మాన్చఁ గోర్కె లందించు
మృదువైన యంగముల్ మిగుల శోషిల్లె
గ్రూరతఁ దనులతఁ గుములింప నేల ?
క్రౌర్యమును బాటించి గాసిల్ల నేల ?
పడఁతీ ! ప్రకృతి యిచ్చు భాగ్య మంతయును
దాఱుమాఱుగఁ జేసి తప్పఁ జాటెదవు
మనుజదౌర్బల్యంబు మను దానఁ గాదె ;
పాటుపడ భోగంబు బాధపడ సుఖము

పగ లెల్లఁ బని సేయ వలయు విశ్రాంతి,
అతిప! నీ తాపంబు లడఁచు నీమధువు.

సత్య. అంతయు నసత్యంబె యగు మోసకాఁడ!
సత్యదూరుఁడ వగుచు సద్వృత్తు లెడల
నడరునీజిహ్వాగ్రమం దసత్యంబె;
నీపూరియి ల్లంటి నీవాస మిదియె?
ఇదియె నీ విడురక్ష యింతులకు మూర్ఖ!
ఇట్టివికృతరూపు లీవింతదృశ్య
ములు నీయఁజాలునే ముక్తిశాంతులను?

ఆదయామయుఁడె న న్నరసి పాలించు
నీయింద్రజాలంబు నీదు మోసంబు
సాధు వేషము నూనసాఁగె నింతకును,
నమ్మకముఁ బుట్టించి న న్నిటకుఁ దెచ్చి
పశులఁ బ్రతారింప వలఁతిపానకముఁ
బ్రాపించి మతి చెఱుపఁదరమె? నీచుండ!
అగుఁగాక యమృతమె యతిపవిత్రంబు,
దుష్టుఁడవు నీకరదూషితం బగుట
ముట్టి రుచిఁ జూడంగ మూర్ఖ! నే నొల్ల.
సాధుసంగతిఁగాక సద్వస్తు వున్నె?

సత్త్వ మేదినదాన స్వాదుత్వ మున్నె ?
మితభుక్తి గలతృప్తి మెచ్చు దారసము.
కాము. శుభదంబు లైనట్టిశ్రుతు లన్నవంచు
మనువు చెప్పినధర్మమార్గ మటంచు
ఋషులు దెల్పినయట్టి ఋజుమార్గమంచు
నియతి, మితి, యింద్రియనిగ్రహం బంచుఁ
దాటాకులన్ వ్రాయఁ దథ్యమని నమ్మ
నరునిమూర్ఖత గాక న్యాయ మం దున్నె ?
ప్రకృతి గర్భభరంబు శ్రమ నాక తాల్చి
వితరణశీలయై వెత్తి లేకుండ
విశ్వ మంతయు నిండ విరితావిఁ జిమ్మఁ
బాడియున్ బంటయున్ బశువృద్ధి గదుర
జలజంతుసంతతి జలధి నిండార
నేమని ప్రసవించె నేల వెదఁజల్లె ?
ఆనందమును గూర్చ యభిరుచి వింత
భేదముల్ గనిపట్టి ప్రీతి మన కందఁ
జేయ నెంచియె గాక శ్రీలు నిష్ఫలము.
పట్టుపుర్వులు కోట్లు పనిపిని మృదుల
పాపట్టు పచ్చనియంగళ్ళ పడకఁ
గాంచుట సుతులజోక యలంకరింప.

ఏమూల నేకొదువ యింతయుఁ లేక
స్త్రీయసంతానంబు చెందఁగా సుఖము
పూజార్హ్మహా సర్వభోగంబు లీయఁ
వసగర్భగోళమున దాఁచె నవనిధులు,
రత్నరాసులు సాకె రక్తి గర్భమున ;
ఇంద్రియనిగ్రహం బెంచి లోకంబు
కూరాకు నూపంబుఁ గూడుగా మెసవి
తెలినీటి తేటలఁ దీర్చి దాహంబు
ముదుకబట్టలఁ గట్టి మురిసిపోవంగఁ
గలసిరి నగమైనఁ గాంచఁగా లేము.
కన్న దింతయు వెగటుగాఁ దోఁచు మనకు.
పరిపూర్ణదానంబు పాటింపకున్న
సందుఁ గృతఘ్నులమఁ బిరుదు మనకు ;
స్తుతిపాత్రు నుతియింప సూక్తులే గనము ;
కాసు వీడఁగలేని కడులోభిప్రభువు
సేవించుదాసునిసిరి యబ్బు మనకు,
సిశుసంతానంబు హీనగతిఁ గాంచుఁ,
బ్రకృతి తనభారముఁ భరియింపలేక
యడఁగంగ మనబ్రదుకు లతిభారమాను.
ఆడదూపిరి సెడ నిరర్థకపుఁబంట

నేల క్రుంగఁగఁ జాల నెగడు సస్యములు,
వనిల మంధతమీఱి నడచు ఖగతతులు,
పాలించుప్రభు సేదఁ బశువు మితిమీఱుఁ,
గడలి నిండియుఁ బొంగఁ గ్రాల్ రత్నచయము,
కెత్తనివజ్రాలె యేచి తారలయి
యూఱక పడియుండు నుదధినెన్నుదుట,
లోలోనఁ దమకాంతి లుప్తమై చనఁగఁ
బెంపంది కొండలై విధిగ నిను మోముఁ
దేటిపారఁగఁజూచుఁ దేలి సిగ్గేది,
రారాజమకుటముల రాజిల్లురవ్వ
లోడలు వగులంగ నుదధి మెయి వెంచు.

అతివ! విను నామాట లడఁచు నీసిగ్గు;
శీలమని వాదించి చెడి మోసపోకు.
అందమనఁగాఁ బ్రకృతి కగునాకె మదియు
మాఱుచుండఁగవలయు; మహిఁ బూడ్చఁదగదు.
అందలియాధిక్య మగుఁ బరస్పరము
భాగించి భోగింపఁ, బరమార్థ మిదియ.
వివిధభోగములందు వెగటున్నె చేల?
యుక్తకాలము దాఁట నువిద! నీధనము
కోయనిపూవట్లు కొమ్మనే వాడి

తల వాంచి నశియించుఁ దారుణ్య మొదలి.
అంగడిఁ బెట్టినగు నానందపరిష్కృతి
రాణివాసముఁ జేర రాణించు నెట్లు ?
ఉత్సవంబుల రచ్చ నుయ్యాలల నూఁపఁ
బనితనము భావించి పరులు మెచ్చెదరు.
సంసారపక్షంపుసారు గృహమందె
దాన సంసారియై దగునామ మబ్బె ;
చెన్నాది బిరుసులౌ చెక్కుటద్దములు
పసలేక కళ డిందువడు దేహకాంతి
యింట దాసిగ నుండ నీడౌనుగాక
నూలు వడకుటకైన నుదుటివ్రా లగుత ;
చదలేటిబంగారుచాయ గలమేను
తుమ్మెదబారుతోఁ దులఁదూఁగువేణి
శితకాండజాలమ్ముఁ జిమ్ముకన్దోయి
యంటి మీటిన విచ్చు నధరబింబంబు
భాగ్యముల కిక్కయౌ వరువంపుజోడు
సంసారబంధముల సరిగట్టఁ దగదు.
అర్థాంతర మగునీయంద చందముల
తారుణ్యవతి నీవు తలపోసి చూడు.
తగుమానినిన్ని వినఁ దగదె నామాట ?

సత్య:- (తనలో)

నిరయవాతావరణనికటదేశమున
ననువుగా దెటు మాటలాడఁగ నాకుఁ.
బాహ్యాదృష్టులఁ గట్ట వశ్యమైనట్టు
లపధర్మసూత్రిముల్ న్యాయమని పల్కి
యంతఃకరణవృత్తు లాఁగఁగాఁ దలఁచెఁ.
పాపి ప్రత్యేకించి వాదానుకూల
మైనయుపపత్తుల నందముగఁ జెల్ప
నాగర్వ మడఁగంగ నప్రతిహతంపుఁ
బ్రతివాదములు నల్ప బల మెంతో యుండి
ధర్మ వూరకయున్నఁ దప్పు లోకములు.

(ప్రకాశముగ)

పూఁతపంటవలంతి పూర్ణగర్భంపు
ఫలము తెగతినఁగ సుతు భాషించె నంచుఁ
బశువ ! ప్రకృతి దూఱ భావ్యంబు గాదు
సుతులసౌఖ్యమె కోరుసుజనని యట్లు
నియమబద్ధముగాఁగ నిజజీవనంబు
గడుపుధన్యులకుఁగాఁ గల్పించె ఫలముఁ.
ధనమదకామినీదత్తసురభోగ
సంతతిపోకలై చని యచ్చటచట

విషయసుఖములె మెచ్చి పెనుగరువ మూను
నొకరిద్దఱిని ముంచి యూపు డోలికల.
దారిద్ర్యమున నుక్కి ధర్మమూర్తులకుఁ
దగుభాగ మందినఁ దలఁగు భూభరము.
అపుడె ప్రకృతిఁ గన్నయఖిలఫలరాజి
చక్కనియుపయుక్తి సముభుక్తిఁ గాంచు
నపుడె యీశ్వరుఁ డందు నభినందనంబు
లపుడె నుతు లందినటు లానందమందు.
తిండిపోతులు తఱుచు తిని భక్ష్యవితతి
స్వర్గముఁ గనలేరు పశుత దము ముట్టు.
విశ్వాసరహితులై వీథిఁబడి జంతు
సమకృత్యములు పూని చవుల కెగఁబ్రాఁకి
నిందలపాల్సేయు నిజమాతృగృహము.
వివరింపఁగల దెంతో వినుము చెప్పెదను
వలసినంతయు వింటి వలదందు వేమొ ?
సతిమానభంగంబు సమకట్టు నెవఁడు
వినరానిమాటలు విన్పించు నెవఁడు
వానికిఁ జెల్పఁగా భారతము గలదు,
కాని యుపయోగంబు కాసంత లేదు.
పడఁతికి శీలంబె పదనైనకత్తి

దానితత్త్వముఁ దెలియ ధాతకేని వశమె !
ఆప్రితశక్తియు నాధర్మపథము
విప్పి చెప్పఁగ నాకు విధికైన నేమి ?
ఆత్మశుద్ధియు దాని కనువైనసుప్రీతియు
నంతరించినవాని కర్థంబు గాదు.
నీవంటిపాపికి నిర్వీర్యునకును
నీకల్లుకొంపయే నిత్యభోగంబు ;
తెల్పఁగూడదు నీకు దివ్యతత్త్వంబు.
అజ్ఞానతిమిరంపుటావరణ మంది
వికట మగుచాతురి వింతశాస్త్రంబు
భ్రాంతిఁ గొల్పెడువాదపరికరంబులను,
సమకూర్చి భోగింప సరసుఁడవు నీవె !
మూర్ఖులవాదంబుఁ బూని యొప్పింప
బ్రహ్మకైనను వశమె ? భావింపఁ బరమె ?
అయిన యత్నముసేసి యకలంక మహతి
మితమూల్యశీలంపు మేలైనశక్తి
భావింప నాత్మలోఁ బ్రభవించునగ్ని
కీలికామాలలు కెరలి వ్యాపింపఁ
గరఁగుఁబో ఱాగుండె కరుణించినట్లుఁ
పులకరించినయట్లు పుడమి కంపింప

నేలమట్టముదాఁక నీమాయకొంప
పడి కూల నీశిరము పగిలిపోకున్నె ?

కాము:— (తనలో)

సతి పల్కినది యంత సత్యమని తోఁచె
నతిలోక మగుశక్తి యడరెఁ బల్కులను
మానవాతీత మగుమహిమ గన్పట్టె
భవమాది గననట్టెభయ మాయె నాకు ;
అస్వేద మనిమేష మమరభావంబు
నయిన దేహము నిండి వ్యాపించె, మంచు
వలెఁ జల్లనై కంపభాజనం బైన
స్వేదజలపూరంబు చిత్రముగ నిపుడు 1070
మర్త్యత గన్పట్టె ; మహి ననసూయ
ముమ్మూర్తులను బాలమూర్తులుగఁ జేయ
నమరు లందఱును భయమందినటువోలె ;
సత్త్వంబు వెలయింప సమయంబు వచ్చె,
నతివబలమును జూడ నవసరం బిదియ.

(ప్రకాశము)

నీయుపన్యాసంబు నిలుపు మోయబల !
నీశుష్కవాదంబు నీనీతిగతులు

మాసంఘనియమముల మర్యాద మీఱె.
వినఁజాల నిఁకమీఁద వెలఁది! నీనుడులు
వెఱ్ఱియెత్తినవారిప్రేలడము లనెద.
పిచ్చిమాటలు మాని ప్రీతి నీరసముఁ
గ్రోల వెఱ్ఱియుఁ గుదుటఁ గుదురు చేకూరు.
ఒకబొట్టు చవిఁగొన్న నుత్సాహ మొదవు,
దైన్యంబు హృదయంపుదౌర్బల్య మడఁగు
స్వప్నసౌఖ్యము మించు భాగ్యమే యబ్బు.
చిన్నిబుద్ధులు మాని చింత లటు ద్రోసి
తిన్నఁగా బుద్ధిమై దీనిఁ జవిచూడు.

ప్రవేశము - రపలు

(ఇర్వురివాక్యము)

ఓరోరి నీచుఁడా! యోరిదుర్మదుఁడ!
అబలను నమ్మించి యాగడము సేతె?
ఈఖడ్గధారల నింతింతఁ జేసి
నినుఁ గాకిగ్రద్దలకు నిండుబలి యిత్తు.

(పరివారముతోఁ గాముఁడు పర్వెడును)

ఆగు మోరి పంద! యతినవలెఁ బొఱ
నీ కెవఁడు బోధించె నీచాతినీచ!

(తనలో)

వీనితో మాన కేల వెలిఁబడ్డచేఁప
పురుషుఁడే ? కాలికి బుద్ధులు చెప్పె.

(ధర్మదేవత బయల్పడి)

అయ్యారమో ! విడిచితిరె ! యామోసగానిఁ
దప్పఁదలఁచితి రేదు తత్క్షణము వాని
కట్టె లాగియుఁ ద్రాటఁ గట్టఁగావలదె ?
ఆఁగట్టిసంకెలల రమణి పడియుండెఁ,
గట్టెను దలక్రిందుగాఁ జేసి నైచి
మాయను సడలించుమంత్రముల్ చదువ
లేవఁగల దందాఁక లేదు కార్యంబు.
అయినఁ బోయినదేమి ? అడలఁగా వలదు
స్మృతిఁదగిలె నొకయుక్తి మేలగును మనకు.
అలవడెఁ గిన్నరీధ్యానగీతముల
సమకూడెఁ గవి గన్నసత్యదృశ్యముల.

కల దొక్కకన్నియ కడు సాధుశీల
కన్యభావము చెడదు కాలంబు చనిన
పేరు సరస్వతి ; విబుధునితనయ
ఇల్లాండ్రు విబుధున కిరువురు గలరు.

జ్ఞాన మజ్ఞానంబు సవతులై ఘోర
జ్ఞాన మిల్లాలగుటఁ జాలలే కంత
గుహాలు డొంకలుఁబట్ట ఘోషముగ దానిఁ
గూడి కన్నియఁ గాంచి గుప్తముగ సాకె.
అజ్ఞానసతిఁ గూడి యవివేకిసుతునిఁ
గాంచి కష్టము లంది గాసిల్లి యంత
ధైర్యమున సతిసుతులఁ దరిఁజేరనీక
జ్ఞానసరస్వతులసరసకుం జేర్చె.
తగువారి నీర్ష్యాదితాత్పర్యమతుల
సాయమున నవివేకి జననితోఁ గూడి
తండ్రిని రణమందు దయలేక చంపె.

సుఖముగా నేలుబడి సుతునితోఁ గనుచు
నజ్ఞానసతి సవతి నాసరస్వతినిఁ
గట్టించి బాధించి కడకు నిర్వ్యరను
గంగయమునలు గలియు గంగలోఁ ద్రోసె.
నాఁటనుండియుఁ గన్నె నామమున లోనఁ
బ్రవహించునది సరస్వతియంచు నొప్పె.
అతిపూతచారిత్ర యాముద్దరాలి
శీలంబునకు మెచ్చి చెలు లగుచు గంగ
యమునలు ప్రవాహంపుటడ్డాల నాగె.

నదిలోనఁ గ్రీడించునాగకన్యకలు
ముత్యాలముంజేత ముద్దియను గొంచు
నాగేంద్రుముందటఁ నయమార నిల్ప
నతివదుస్థితిఁ గాంచి యాదరముఁ జూపి
వృద్ధుఁ డంతట జాలి వెల్లువై పొంగఁ
జేతఁ గన్నియశిరము స్పృశియించి తనదు
కూఁతుల కిడ నమృతకుండ మం దుంచి
యటమీఁదఁ బన్నీట సంగములు దడుప
నింద్రియద్వారముల నింకె నమృతంబు
జీవలత చిగురించెఁ జెలియ జీవించె
నతివ మృత్యువు దాటె యమరత్వ మందె
నంత నదీదేవతాఖ్య విలసిల్లె.
నేఁటికిని గన్నెయై నియమంబు నిల్పె.
మందల మునిమాఁపు మైదానమందు
మలఁగుచు నిచ్చలు మారికాగణము
క్షుద్రభూతముఁగూర్చు శుభదూరమైన
చేష్టలఁ బసిఁబట్టి సిద్ధమూలికల
సమ్మిశ్రితం బైనసరసజీవనముఁ
జిలికించి పోఁగొట్టు జేజే యటంచు
గొల్లఁడు నుతిసేసి కొలుపు లందించు.

సుతిఁబూని యాగొల్ల సుద్దిఁ బాడుచును
నుత్సవము సాగించు నాఁటగొల్ల నాకేఁడుం
మల్లెలు మొల్లలు మఱి విరజాజి
సరములు గులాబులు సంపెంగవిరులు
కొల్లలుగ నాయేఁట గొల్ల లర్పింతుర్.
ఆకమ్రకిన్నరీధ్యానగీతంబె
ముమ్మాటికిని చెల్ప ముగుపసస్తులను.
శీలపరిభావమున సిలుగులను బాపు
నమృతధారాప్రవాహంబుగా గీతి
కామధువుఁ జిల్కెడుకంఠంబు నెత్తి
ధ్యానించి పిల్వంగఁ దరుణి వే వచ్చి
సంకెలలు సడలించు సతి లేవఁగల్గు.
కన్నెమానముఁ గాచుఁ గాంతసువ్రతము.
ఆపదలు తరియించె; ననుభవము మెండు.
అసహాయురా లంచు నడ్డుపడితీరు.
యత్నించి చూచెద నానందగీత
మొకయింత సాయమై యుత్సాహ మీయ.

(గేయము)

అందంపుభారతీ! ఆగి నీ వున్నచో
టనె యుండి వినుచుఁ గష్టమునాక నాగీత

మున నర్థమును గాంచి ముదమున నిటురమ్మ.
అద్దంబువలె స్వచ్ఛమై స్నిగ్ధమై చల్ల
నగు నలలయడుగునన్ హాయిగా వసియించి
కమ్మతావులఁ జిమ్ము కబరికాభారమునఁ
గలువపూవులు దెచ్చి కట్టి వేణికగాఁగ
నల్లుకొనునిన్ దలఁతు నాలకింపవె, మాన
మునఁ బ్రీతి గాదటే, యలవెండిమలలోయ
వెలసిన దేవతవు, వేడెదను భారతీ!
వినుమమ్మ మాయందుఁ బ్రీతిగా నిలుమమ్మ.
ఉదధీశుపై నాన యుంచి పిల్చెద నమ్మ.
వరుణదేవత యిచ్చు భాగ్యరేఖలె యాన
శేషాహిపడగల శ్రేణులే యాన
గంగయమునలమత్తగజయానమే యాన
ఇంద్రనిశితధార యేడేడువాయువుల్
కృష్ణనీరదగర్భకీలితవిద్యుత్తు
లేటితరగలఁ దూలు నింద్రనీలఁపుఁదమ్మ
సోగలై నాచువలె సుళ్ళఁ దిరిగెడుకురుల్
కలువకాడలఁ బోలుకరపాళికాంతతుల్
పద్మశోభల మించుపాదముల్ వదనముల్
భర్మకలశంబులన్ వహియించి జతఁగూడి

జలకేళి సవరించుజలకన్యకలె యౌన,
నిసినిసి నీనీట నీతీరములయందు
నచ్చంపుమగఱాల నాసీనలై నెఱుల్
చిక్కుఁదీయుచుఁ జూపుఁజిలుకులు వఱపెడు
పాఁపకన్నెలయాటపాటలే యౌనగా,
బృంద చూపినశక్తి, వేదవతియోగంబు
సీతసమయంతులచిత్తశుద్ధులె యౌన,
పసపంపుసెజ్జ విడి భారతీ! లేలెమ్మ,
నీభంగరభసంబు నిలుఁగట్టి యొకయింత
మాకార్యమును దీర్చు, మర్యాదఁ బాటించు
విశ్వాస మది యుంచు వేడెదను భారతీ!
(వినవె రక్షింపవే)

ప్రవేశము:- సరస్వతి - సఖులు

(పాట)

సర:- ఏటిదరి దట్టముగ నేచి పూచినరెల్లు
నీలివావిలిప్రబ్బ నిండారఁబ్రాకిన
నీటిపట్టులయందు నీడవలెఁ గదలునా
రథ మిప్పు డాపితిని, రత్నసీలపుసిగుల్
భాసిల్ల నుప్పొంగుభంగమాలికలందుఁ,

గమలగంధము లోలయుకలయంపిజల్లులన్
ముత్యాలకంకణాల్ ముగ్గులసోబ గందు
చంద్రికాసారంపుసాంద్రతోరణరాజి,
నవరత్నరుచులవిన్యాసంపుఁదీరు
ప్రతిబింబితప్రాంతభర్మకదళీతరు
కాండనిర్మితరాజగంభీరవాహినీ
పదమున, భద్రముగఁ బంకరుహములమీఁదఁ,
గాలూనఁ గందనికలువరేకులమీఁదఁ
బాదమూనిన గుర్తుపట్ట శక్యముగాక
వచ్చితి, ధర్మదేవతవమ్మ! నీప్రార్థ
నల్ వృథా పోఁజన్నె? న్యాయమే జయమందు;

"పిలిచినపని యేమి వినిపింపు మమ్మ."
— క్రూరమతి యపవిత్రగూఢతంత్రమునఁ
బశుశక్తి, యవినీతి, బలయుక్తికతన
సతిశీలసత్త్వంబుఁ జైతన్య మాఁగె.
మా ప్రార్థనల్ విని మాయమ్మ యిపుడు
తుచ్ఛనిమాయలఁ దూల్చి నీశక్తి,
కట్టువీడఁగఁజేసి కాఠిన్యమతిని,
సతిజీవములు నిల్పు చైతన్య మిమ్మ.

సరస్వతి:— ఖలతంత్రములఁ జిక్కి కన్నమానంబుఁ
గావ నాధర్మంబెగా గొల్లవాఁడ !
(ధీరత సతివంక దృష్టుల నునిచి)
తేజస్వినీ ! నన్నుఁ దిరముగాఁ జూడు
పరమౌషధము లివి పావనవిమల
వాహినీగర్భసంవర్ధితకమల
సరససుధామోదసాంద్రకంకణము
లౌషధప్రియంబు లడఁచు రోగములు
నీయురఃకుసుమములు నిండఁ జల్లితిని,
ముమ్మాఱిదె కరాగ్రములయందుఁ జల్లి
యధరప్రవాళముల నల్లె చిల్కితిని,
అంటఁగూర్చెదురసము లలముకొన్నట్టి
చలువతాపత్తుల సడలింపఁ బాలి
చెమరుచు చల్లనిచేత నంటితిని ;
మాయమంత్రపుశక్తి మచ్చుమాసినది ;
ఉదయాద్రి నరుణరుచు లొలయుటకు మున్నె
గంగామహాదేవి కాంతకుంజమున
నిల్వ వేగము పోవ నియమము మది నాకు.

(అదృశ్యయగును)

(శారద యటు పోవ సతి యిట లేచె)

ధర్మ:— (ధ్యానించుచు సరస్వతి నాశీర్వదించును.)

తండ్రి వివేకంబు తాత సత్యంబు
ధర్మమే శీలంబు తాత్పర్యమతిని
మానినిఁ రక్షించి మహిఁ గీర్తిఁ గంటి.
నీయుపకృతి మఱువనేర్చు నెవ్వాఁడు !
నిండుజీవనవృద్ధి నీ కగుత మెపుడు !
తటము వొంగఁగఁజాలుతరఁగగమి వరల
మంచుమలచఱియల మలఁగి ప్రవహించు
సెలయేటికన్నియల్ చెలఁగి యెగఁబెట్టు
కుండఁ బరిపూర్ణకర మొగి నిచ్చుఁగాత !
వేసంగివెట్టలును వేడిగాడ్పులును
నెఱులు మించిననీదు నెఱికురులచాల్పుఁ
గంపింప శోషింపఁ గాకుండుఁగాత !
శిశిరశరదాపగాజీవకల్లోల
చండోద్ధతుల్ పంకసాత్కృతము గాక
కరఁగినపటికంపుఁగాంతుల నీను
నీజీవనంపుఁదెరువు నిర్మలం బగుత !
పటికంపుఱాలను బసిఁడిపంకంబు
నేటిదరి నీతరగ లెగఁబోయుఁగాత !
రమ్యహర్మ్యంబుల రాజనగరములు

రమణ నీశిరమున రంజిల్లుఁగాత !
ఏలాలవంగలత లీరముల నల్ల
నటనట నీతటము లందగించుతను !

(సఖినిఁ జూచి)

కన్నెరో ! రానమ్మ కదలు మతివేగ.
ఈశుఁ డిచ్చినయూఁత యింత యుండఁగనె
యీనరకము న్వీడి యెగిరిపోవలయు
మాయలాఁ డైన మర్మంబు వన్ని
యూలసించిన మసల నరికట్టనోపు.
పుణ్యభూమిని మెట్టఁబోవుసందాఁక
మాటాడఁగా రాదు మసలఁగాఁ జనదు.
ఈసాంద్రవనభూమి నిరు లేచియున్న
దారిఁజూపుదు, నమ్మ తరలు నావెంట
మీాతండ్రినగ రిటకు మెలఁత యొకక్రోసు
నుండ దీ రేయి యట నుత్సవంబందు
సభఁదీర్చి రాజుండ సామంతమిత్ర
బృందము లభినుతులఁ బ్రీతిఁ జెలువంగఁ
గూడిరి దర్శనముఁ గోరి ముదమంది.
ఒడయని కానంద మొనగూర్చుటకును
నటవిటగాయకుల్ నాట్యపరివేష

ముల్ సల్ప సిద్ధముగఁ బాలఁతి ! తా రుందుౘ.

నృత్తగీతములందు నేర్పు లేర్పడఁగఁ
జూచి సంతసమంది సోలి వా రుండఁ
దటుకున మనరాక తథ్యముగ వారి
ముద మినుమడింపంగఁ బోయి కలియుదము.
నాతిరో ! పద పద నక్షత్రరాజి
యుడువీథి కెగఁబ్రాఁకియున్న నేమాయె
నడిమింట రేవెలుఁగు నవ్యముగ నుండె.

(నడతురు)

అల్లదే కనుఁడు మీయానందపురము. 1290
దిశలెల్ల వెలుఁగొందె దీపంబు లవిగొ.
ఇదె నగరినటకులనృత్యంబు సాఁగె
మద్యమత్తత వీరు మనరాకఁ గనరు
తొలఁగ మార్గముఁ జేతుఁ దోడనే రండు.

(గేయము)

మిన్నకే తొలఁగుఁడు మీయాట చాలు నిఁక
మంచిగొల్లలు రండు మలియుత్సవమునాఁడు
మీగొల్లసుద్దులు మీతాండవంబులు
మెచ్చునామెను వినుఁడు మేలైనమృదుగాన

లాస్యనృత్యములకలాపముల కదనాయె.
లలితమృదుపాదకమలంబు లానందగిన
రంగప్రదేశంబు రాజమణిహర్మ్యంబు
నారదనృత్యంబునకు నుద్దిష్టమైనట్టి
నీలంపుటుడువీథి నీటైనమగరాల
నిగనిగల్ దగఁజిమ్మ నిద్దంపుసేల్వావలెఁ
బసిరికపట్టిన పచ్చనిబయళుల
వనకన్యకలు సూపుపాటవంబును మీఱు
వాల్లభ్యమును గన్నవార లిటు వచ్చిరి !
మిన్నకే తొలఁగుఁడు మీయాట చాలించి.

(ధర్మవు తల్లిదండ్రులకుఁ బిల్లల నప్పగించును.)

"తల్లిరో ! ఇటు రమ్మ తమ్ములు నీవు
మీజనని జనకుండు మి మ్మాదరింతురు."

(పాట)

ఓరాజ ! ఓరాణి ! యుత్సవసమయమున
సంతోషసామగ్రి సమకూర్చి తెచ్చితిని.
చూడుండు చక్కఁగా సొగసై పెరిగినవి
మూఁడుకొమ్మలు మీకు ముచ్చట యనిపించు.
ఉడుకుశోధనఁజేసి యుక్తకాలమునందు

శక్తిఁగాంచియు విభుఁడు సాధించి మెచ్చెను,
శాంతివిశ్వాసంబు సత్యధీతత్త్వంబు
లసిధారపై నిల్పి యచ్ఛమని పరికించి
పంపె నీకడ కిపుడు పండె నీకోరికలు
సుస్థిరం బగుకీర్తి శుభకిరీటంబులు
శిరమునఁ దాల్చిరి, చిద్రూపపరిపూర్ణ
కారుణ్యమాలికాకాంతులు వ్యాపింప ;
విషయవినిపాతంబు విధిమీఱుహృదయంబు
జయశీలురకు లొంగెఁ జక్కఁగా నశియించెఁ,
జాటనగు విజయంబు జయజయధ్వనులతో.

(ఆటపాట లాగును)

భరతవాక్యము.

త్రదేవత:— ఇపు డబ్ధికడల కే నెగిరిపోయెదను
ఇరులు గ్రమ్మక యుచట నిసకాంతి యొసఁగు
నతివిశాలము నున్నతాంతరిక్షమున
సాకల్యసుఖపద మందఁగాఁబోదు.
నందనవనములో నారదుం డొకట
గంధర్వకిన్నరకన్యకలు నట్లె
యప్సరోగణములు నందందుఁ జేరి
కల్పకుజములనీడ గానంబునలుప

వీనులవిందుగా వినుచు శ్రమవాయ
విమలవాయువుఁ బీల్తు వేల్పులఁ గూడి.
కుంజపుంజములందుఁ గామిరెజొంపముల
వాసంతవనలక్ష్మి పరువంబు పొదలె.
సర్వర్తులక్ష్మి తనసారవస్తువుల
నంగడి వెలఁగొనక యమ్మకము సూపు.
క్షుత్పిపాసలు లేనిసురకాంత లవ్వి
కైకొనక ముట్టక కని యనుభవింతురు.
మలయమారుత మొలయు మంచిగంధంబు
కమ్మకస్తురితావి గలసి పెనఁగొనఁగ.
ఏపుగా భూజముల నేలాలవంగ
వీరుధు లెగఁబ్రాఁకఁ బెరసె నెత్తావి.
ఇంద్రచాపవిభూతి నెకసక్కె మాడు
నిగ్గు గల్గినపూలు నెత్తావి మిగుల
విరియఁగాఁ దీరముల విధుకరశిశిర
జలసేచనము సేయుసాధ్వి నిర్ఝరిణి.
కాటుకకళ లీనుగాఢతమాలి
కారమ్యవాటికల కాళిందివాలు
కాతీరములయందుఁ గంసాదికౄర
రాక్షసులఁ దునుమాడి రక్షించి జనుల

కృష్ణుండు పలుమాఱు క్రీడించె నెచట,
కలికి రాధికఁబట్ట కన్మొఱఁగిపోయి
శ్యామతమాలికాచ్ఛాయలు గప్ప
యమున నల్లనినీట నగుపడకయున్న
నెందెందు రాధిక యేడ్చెఁ గరుణముగ,
నాతావులను దాఁటి యాగకే పోదు.
వారితనయుఁడు రతిప్రాణనాథుండు
స్మరుఁడును మారుఁడు మనసిజుఁడు నాఁగఁ
బేర్వడ్డ పూవిల్తు పెద్దఱిక మంత
నీశుకోపాగ్నికి నింధనముగాఁగ
నాతి నదులే పొంగ, నగములే కఱఁగ
బిట్టు రోదనసేయ విని జాలిఁజెంది
దేవత లాజంట దివ్యతఁ బొంద
దీవించి కలిపిరి దిశలు వెలుఁగొందె.
యౌవన మానంద మనుకవల లంత
మారునకు రతికిని గుమారులై రెలమి !
పట్టినకార్యంబు పండె శాంతముగ.
పర్విడుదు నెగురఁగలఁ బంటవలంతి
కడలంది మీఱిపోఁ గలను ద్రుటిలోన,
నింగి నేలయు నెచట నిలిచెఁ గాఁగింట

నట కేగి మొగిళుల నంటిపోఁగలను.
కలువవలె రాజుతోఁ గాంతు విశ్రాంతి.
ఉడుగణములో నొక్క యువిదనై యుందు.
అనుసరింపఁగ నన్ను నాస మీ కున్న,
మర్త్యు లీ రమరులై మన నిష్ట మున్న,
మహి వీడి దివిఁ గాంచ మన సింత యున్న,
నిహమందె స్వర్లోక మింద్రభోగంబు
నందుకొనెడు నదృష్ట మావంత యున్న,
శీలమే ప్రాణమని చిత్తమున నిడుఁడు !
శీలమే యిల నెందు స్వేచ్ఛావిహారి !
బ్రహ్మాండములు మీఱి పరముఁ దిలకింప
స్వర్గ మందఁగ నేర్పు వరశీల మిచ్చు.
దుర్బలత శీలంబుఁ దూలిపోకున్న
విభుఁ డొక్కఁ డుండె ననువిశ్వాస మున్న
గోవువెంటను దగులుకోడెవలె విభుఁడు
వెన్నంటి సర్వథా ప్రియముఁ గల్పించు.
బల మిచ్చు శీలసంపదల నిలఁబెట్టు
ధర్మమే దైవంబు తథ్య మిది సుండి.

ఓం తత్సత్.

స వ ర ణ లు

1 పుట 10 పంక్తితుది నిలుపుచుక్కను
12 పంక్తిలోని 'తరణి' తర్వాత చేర్చవలెను.

42 పుట 778 పంక్తిలోని 'తేమానో' యనుదానిని
'ఏమానో' యని చదువవలెను.

59 పుట మొదటనున్న 'తనలో' యనుదానిని
'తమలో' యని చదువవలెను.